

TARTU ÜLIKOOL

Kultuuriteaduste instituut

Etnoloogia osakond

Võrguvabad majapidamised Eestis: ajendid ja argipraktikad

Bakalaureusetöö

Kriš Siil

Juhendajad:

Aet Annist, PhD

Kirsti Jõesalu, PhD

TARTU

2026

Autorideklaratsioon

Olen bakalaureusetöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Kriš Siil

28.05.2026

Annotatsioon

Võrguvabad ehk iseseisva elektri- ja veevarustusega majapidamised on nähtus, milles põimuvad vanad praktikad ning moodne tehnoloogia. Olukorras, kus kraanivesi ja võrguelekter on muutunud iseenesestmõistetavaks elu osaks, seavad mõned inimesed selle vajalikkuse ning jätkusuutlikkuse kahtluse alla. Selles töös uurin, mis ajendab inimesi Eestis võrguvabalt elama ning millised on argipraktikad võrguvabades majapidamistes. Töö põhineb osalusvaatlusel ning intervjuudel, mis leidsid aset 2025. aasta sügiskul Võrumaal, Raplemaal ja Viljandimaal. Töö andmetel väidan, et võrguvabalt elamine pole pelgalt ratsionaalne otsus, vaid kompromiss, mis tehakse praktiliste, afektiivsete ning ideoloogiliste tegurite koosmõjul. Nende majapidamiste argipraktikaid iseloomustavad viis omadust – vähenõudlikkus, ressursiteadlikkus, efektiivsus, aeglus ning hooajalisus. Töö annab esmakordse etnograafilise sissevaate võrguvabade majapidamiste argiellu Eestis.

Märksõnad: kestlikkus, päikeseenergia, maaelu, argikultuur, aeglus

Sisukord

SISSEJUHATUS	5
1. TEOREETILINE RAAMISTIK	10
1.1 Vabatahtlik lihtsus ja eemaldumise tung.....	11
1.2 Aeglane elustiil ja aeglated majad	13
1.3 Ökokogukonnad ja prepperid.....	14
2. METODOLOOGIA	17
2.1 Enda kui uurija positsioneerimine.....	17
2.2 Uurimisprotsess ja valim.....	18
2.3 Välitöö käik ja meetodid.....	19
2.4 Materjali analüüsimeetodid ja andmete esitus	21
3. AJENDID VÕRGUVABAKS ELUKS.....	24
3.1 Praktilised tegurid.....	24
3.2 Afektiivsed tegurid.....	26
3.3 Ideoloogilised tegurid.....	27
4. ARGIPRAKTIKAD VÕRGUVABADES MAJAPIDAMISTES	31
4.1 Vähenõudlikkus	31
4.2 Ressursiteadlikkus ja efektiivsus	36
4.3 Aeglus ja hooajalisus	39
KOKKUVÕTE	42
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	45
Summary.....	50
Lisad	52
Lisa 1. Uurimispartnerite kirjeldustabel.....	52
Lisa 2. Küsitluskava eesti keeles	53
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.....	56

SISSEJUHATUS

Alates gümnaasiumiajast on mind paelunud küsimused ühiskonna toimimisest ja inimese suhtest looduskeskkonnaga. Kuivõrd olin enne ülikooli astumist aktiivne keskkonnakaitse liikumistes, arutasin tihti selle üle, kuidas luua jätkusuutlikku ühiskonda, mis arvestab planeedi ressursidega ja ei kasuta rohkem kui loodusel on võimalik taastoota. Seejuures avastasin enda ümbert hulga inimesi, kellele olid need teemad samuti olulised ning kellest mõned otsisid aktiivselt viise, kuidas elada juba praegu teistmoodi ja jätkusuutlikumalt, tarbimiskesksest linnaelust eemal. Kuulsin tuttavatest Eestis ja välismaal, kes olid kolinud perega metsa elama või liitunud ökokogukondadega, püüdes saavutada sõltumatust keskkonda saastavast süsteemist – kasvatada endale ise toitu, hankida ise vett, kütet ja elektrit ning olla vahetus kontaktis looduskeskkonnaga. 2025. aasta suvel käisin välitööpraktikal kogumas materjali nõukogudeaegsete suvilate ning suvilakultuuri kohta¹, mis tekitas huvi läheneda ka looduskeskkonna ja inimese suhete uurimisele inimese eluruumi ning seal aset leidvate igapäevaste tegevuste kaudu. Valides bakalaureusetöö teemat, tundus just võrguvabalt (ing k *off-grid*) ehk kommunaalsest elektri- ja veevõrgust sõltumatult elamine põneva ning samas piisavalt tuttava ainesena. Tänu kokkupuutele keskkonnaliikumistega olid mul juba mõttes paar kontakti, kelle kaudu hakata otsima uurimistööpartnereid, kes Eestis võrguvabalt elavad ning kelle juures saaksin teha osalusvaatlust ja intervjuusid. Mind motiveeris teemat valima ka isiklik huvi kogeda võrguvabade majapidamiste igapäevast eluolu, soov saada argisest linnarutiinist välja ning kaaluda, kas näeksin ennastki tulevikus sarnasel viisil elamas.

Selles töös olen püstitanud kolm uurimisküsimust: 1) Millised tegurid ajendavad inimesi võrguvabalt elama? 2) Millised on võrguvabadele majapidamistele iseloomulikud argipraktikad? 3) Milline on inimeste elurütm ja ajataju võrguvabades majapidamistes?

Mõistet 'võrguvaba' kasutan oma töö raames kindlas tähenduses – vaatluse all on sellised majapidamised, kus ei kasutata üldvõrgust saadavat elektrit ega ühisveevärki ja -kanalisatsiooni ning mille elanikud on seega leidnud viisid, kuidas riiklikust taristust sõltumatult oma tarbeks elektrit toota ja vett hankida. Mõiste 'võrguvaba' pakkus ingliskeelsele *off-grid* mõistele vasteks üks minu uurimispartneritest. Samas kogesin

¹ Välitöö kogemusest avaldasime artikli "Kotitäis kurke ja vihane Facebooki postitus" ajalehes Sirp (Siil ja Levertand 2026).

intervjuude käigus, et ka eesti keeles rääkides kasutatakse kõige rohkem ingliskeelset väljendit *off-grid*. Soovides käesoleva töö jaoks mõiste eesti keelde tõlkida, avastasin, et kindlalt välja kujunenud tõlget veel ei ole, kuid erinevate tõlkevariantide rohkus kõneleb teema aktuaalsusest Eesti ühiskonnas. Näiteks on Kätlin Luht (2020) kasutanud oma magistriprojektis Inglismaa paadikogukonna kohta mõistet 'taristuvaba', Inga-Bel Lilium (2021) kasutas oma usuteaduskonna magistritöös väljendeid 'isemajandav', '100% autonoomne' ja 'võrgust väljas'. Tasaarengu Eesti ja TERRA Lihttehnoloogia Pargi eestvedajad on meedias kasutanud väljendit 'isevõrkne' (Tasaareng 2024), pakutud on ka uudissõna 'taritu' (Noorte Vabamu 2024). Eva Kübara (2024) film võrguvabalt elavast naisest kannab pealkirja "Võrgust väljas", "Eesti lugude" sarjas on aga võrguvabadust käsitleva saate pealkirjaks "Juhtmevaba elu" (Vihma 2016). Saksakeelses sotsiaalmeedias on lisaks iseseisvale või autonoomsele elule viitamisele käibel kreeka keelest tulenev *autark*, millest eestikeelne vaste on 'autarkiline', kuid see viitaks mitte ainult võrguvabale veele ja elektrile, vaid laiemalt toimetulekule oma vahenditega (sh toit, meditsiin jne). Välitöö käigus olen eesti keele kõnelejatelt samuti nende arvamust ja tõlkevariante küsinud. Pakutud on muuhulgas 'autonoomne' või 'iseseisev' majapidamine, 'võrgust väljas' ja 'võrguvaba'. 'Võrguvaba' on kasutusel ka päikeseenergia ettevõtete veebilehtedel, kust leiab veel sõna 'võrguväline'. Selles töös valisin läbivaks terminiks 'võrguvaba', kuna selle käis välja uurimistööpartner intervjuusituatsioonis ning näen selles kõige suuremat potentsiaali mõistetavuseks ka igapäevasuhtluses. Kuigi veebikeskkonnas tundub 'võrguvaba' olevat käibel eelkõige kirjeldamaks ühiselektrivõrgust vaba olemist, siis minu töö raames mahub selle mõiste alla ka sõltumatus ühisveevärgist.

Eelistan mõistet 'võrguvaba' mõistele 'võrguväline' ka seetõttu, et minu materjalist tuleb vabadus uurimispartnerite seas ühe olulise ühise väärtusena selgelt esile. See võib nende jaoks tähendada nii vabadust mitte ühisevõrgus osaleda, kui ka vabadust valida ja vastavalt olukorrale otsustada, kas olla võrgust väljas või mitte.

Võrguvabadest majapidamistest on tagasivaatavalt võimalik rääkida vaid kuni teatava ajahetkeni minevikus, mil elekter ja ühisveevärk olid saanud eluhoonetes üldlevinuks ja eelduslikuks, kuna võrguvaba majapidamine vastandub ühisvee- ja elektrisüsteemidega ühenduses olemisele. Seda tuleb eristada varasemast argielulisest praktikast, mil elektri ja kanalisatsiooni puudumine elamutes, näiteks 19. sajandi rehetalus, oli normaalsus. Elekter muutus linnades levinuks 1920.-30. aastatel (nt Kultuurikatel i.a), sõna *off-grid* vanim teadaolev kasutamine inglise keeles oli juba 1963. aastal (Oxford University Press i.a). Kui ligipääs elektrivõrgule oli aastaks 1990 Eestis 100% elanikest

(World Bank 2023), siis ligipääs ühisveevärgile jõudis elanikeni hiljem – linnades ja suuremates asulates rajati Euroopa Liidu rahastuse toel laialdaselt kanalisatsioonisüsteeme aastatel 2004-2006, väiksemates asulates ja külates jätkusid projektid 2011. aastal (Kliimaministeerium 2011). Seega on võrguvabalt elamine Eestis relevantseks muutunud alles viimastel kümnenditel. Samas tuleb silmas pidada, et paljudes väiksemates hajaasustusega külates ei ole ühisveevärgi rajamine praktilistel kaalutlustel olnud levinud, iseseisev veevõrk puurkaevude ja salvkaevude näol on tänini tavapärane. Hajakülade puhul väljendub võrguvabalt elamine seega eelkõige iseseisvas elektritootmises ning kaevuvee elektrivabas majja toomises.

Selles töös olen keskendunud kodumajapidamistele, kus toodetakse elektrit ja kasutatakse vett enda tarbimisvajaduse katteks, seega olen välistanud võrguvabad ettevõtted või muud organisatsioonid. Lisaks olen kitsendanud valimit sellistele majapidamistele, kus võrguvabalt elatakse aastaringselt, jättes seega kõrvale suvilad või muud hooajaliselt kasutuses olevad hooned. Oluline on märkida, et uuritavaks huviobjektiks on inimesed ning nende argipraktikad, mitte taastuvenergeetika, veesüsteemid või eluhoonete arhitektuur eraldiseisvalt.

Raske on leida allikat, mis kinnitaks, kui palju selliseid võrguvabasisid majapidamisi Eestis täpselt on. The World Bank (2023) andmetel on Eestis 100% inimestel ligipääs elektrile, mis aga ei tähenda, et kõik inimesed seda ligipääsu kasutavad. Eestis ei leidu täpset statistikat selle kohta, kui suur osa kodumajapidamistest on liitunud üldelektrivõrguga. 2013. aasta Eesti Statistika Kvartalikirjas märgitakse, et elektrivarustusega oli 0,3% leibkondadest ning 0,1% leibkondi kasutas hüdro-, tuule-, päikese või muud elektrigeneraatorit (Statistikaamet 2013: 14). On võimalik teha mõned arvutused umbkaudse tulemuse saamiseks. Eestis oli 2021. aasta rahvaloenduse andmetel kokku 561 655 leibkonda (Statistikaamet 2021c), 0,3% sellest oleks umbes 1700 leibkonda, eeldades, et elektrivarustusega leibkondade protsent on jäänud enamvähem samaks. Eestis elab leibkonnas keskmiselt 2 inimest, seega 3400 inimest. Eesti suurim elektrivõrgu pakkuja Elektrilevi katab enda sõnul umbes 95% Eesti inimeste elektrivajaduse (Eesti Energia 2023: 100). Ei ole teada, kui suur osa ca 28 000 leibkonnast (2021. aasta rahvaloendusest lähtudes) ehk need 5%, kes pole Elektrilevi kliendid, kasutavad mõnda teist jaotusvõrgu operaatorit² ja kui suur osa neist ei ole ühegi üldvõrguga liitunud.

² Lisaks Elektrilevile on Eestis veel 33 elektri jaotusvõrgu operaatorit (Konkurentsiamet 2023).

2021. aasta rahvaloenduse põhjal oli veevarustus (kraanivesi) kortermaja elanikest olemas 99% ja eramutes 83% inimestest ehk kokku 94% Eesti elanikest (Statistikaamet 2021a). Asustatud eluruume oli samal aastal 557 146 (Statistikaamet 2021b), seega üldveevärgita oli ca 33 400 majapidamist (6%), mida on rohkem, kui potentsiaalselt elektriliitumiseta leibkondi. Siin on aga kasutusel erinevad mõisted – majapidamises ja leibkonnas ei pruugi elada sama palju inimesi. Siiski nähtub nendest andmetest, et ilma üldveevärgita hoones elamine on Eestis tavapärasem kui elektriliitumiseta hoones elamine. See selgitab, miks mõiste *off-grid* puhul pööratakse rohkem tähelepanu elektrivõrgust väljas olemisele – minu intervjuudest selgus, et mõnede informantide jaoks ingliskeelne *off-grid* tähendab just üldelektrivõrgust väljas olemist.

Oma töös olen defineerinud võrguvabana majapidamised, mis on sõltumatud nii ühiselektri- kui ka veevõrgust, seega võib minu võrguvaba majapidamise definitsioon erineda osade uurimispartnerite arusaamast, et 'võrguvaba' viitab eelkõige elektrile. Olen otsustanud oma definitsioonis hõlmata ka vee võrguvaba hankimist, kasutamist ja käitlemist. Maapiirkondades, kus võimalus üldveevärgiga liituda tihti puudub, on vee võrguvaba hankimine otsesemalt seotud elektrivõimsuse vähesusega, sest tavapäraselt kasutatakse Eestis elektripumpasid.³ Elektri- ja veesüsteemid on omavahel seotud, kuid elektrivõimsuse vähesus ei ole alati põhjuseks, miks vett käsitsi majja tuuakse – minu materjalist selgub, et see võib olla ka muudel kaalutlustel tehtud vaba valik. Seega kui võrguvaba elektri puhul on juttu selle tootmisest kohalikult ning üldvõrgust sõltumatult, siis veekasutuse puhul loen võrguvabaks sellist veekasutust, mis toimib ilma elektrita, sh kohalikest taastuvatest allikatest saadud elektrita.

Töö põhineb materjalil, mille kogusin oma välitöö käigus 2025. aasta oktoobrist 2026. aasta jaanuarini. Minu andmestik põhineb seitsmel majapidamisel. Põhjalikumalt külastasin nelja võrguvaba majapidamist, kus viisin läbi osalusvaatlusi ja intervjuusid. Lisaks külastasin veel kolme majapidamist samast külast, mille elanikega viisin läbi lühemad vestlused. Minu uurimistööpartnerid olid erinevatest rahvustest – Itaaliast, Hollandist, Saksamaalt ja Eestist. Seega kirjeldab minu töö Eesti riigis asuvaid majapidamisi ja selle elanike argipraktikaid, kuid mitte tingimata eestlaste võrguvabasid argipraktikaid. Püüdes selles töös mõista inimeste motiive võrguvabalt elamiseks, üritan seega arvesse võtta uurimispartnerite erinevaid kultuuritaustu.

³ Tuginen isiklikele vestlustele ja kogemustele. Peale elektripumpade on olemas ka muudel mehhanismidel töötavaid pumpasid, nt hüdraulilised pumbad, kuid need ei ole minu teada Eesti majapidamistes väga levinud.

Töö koosneb sissejuhatusest, teoreetilisest raamistikust, metodoloogilisest osast, analüüsi osast, kokkuvõttest, ingliskeelsest resümeeist ning lisadest. Teoreetilisest osast, mis jaguneb kolmeks alapeatükiks, annan ülevaate analüüsi toetavate autorite kasutatavatest analüütilistest mõistetest ja lähenemisest. Metodoloogia osas kirjeldan neljas alapeatükis oma uurijapositsiooni, uurimisprotsessi ja valimit, välitöö käiku ja uurimismeetodeid ning viimaks materjali analüüsi meetodeid ja andmete esitust. Analüüsiosa olen jaotanud kaheks peatükiks: esmalt käsitlen ajendeid võrguvabaks eluks (jaguneb omakorda kolme alapeatükki) ning seejärel argipraktikaid võrguvabades majapidamistes. Esimene analüüsipeatükk vastab esimesele töös esitatud uurimisküsimusele, teine analüüsipeatükk vastab teisele ja kolmandale uurimisküsimusele. Selline jaotus tekkis tööprotsessi käigus, kuna ajataju ja elurütmi puudutava küsimuse kohta ei kogunenud nii suurel hulgal andmeid, kui olin enne välitööd eeldanud. Enne välitööd jäi aja ja temporaalsuse teema silma loetud kirjanduse põhjal (Vannini ja Taggart 2015a), kuid jõudsin järeldusele, et uurimispartnerite elurütmi ning suhet ajaga võib mõtestada kui üht argipraktikatest. Töö lõpus on kokkuvõte, ingliskeelne resümee ning lisadena uurimispartnerite kirjeldustabel ja intervjuude aluseks olnud küsitluskava. Järgmiseks annan ülevaate varasematest uurimustest seoses võrguvabade majapidamistega ning olulisematest terminitest, mida oma töö analüüsi toetamiseks olen kasutanud.

1. TEOREETILINE RAAMISTIK

Siinses peatükis avan võrguvabade majapidamiste uurimislugu ning olulisemaid mõisteid, mida uurijad on võrguvabu maju kirjeldades kasutanud ja millele ka analüüsisosias viitan. Olulisteks kontseptsioonideks on 'vabatahtlik lihtsus' ja 'eemaldumise tung', mis aitavad mõtestada ajendeid võrguvabaks eluks. Teises alapeatükis kirjeldan aeglase elustiili liikumise kujunemist ning kuidas selle alla paigutub ka võrguvabu majapidamisi kirjeldav kontseptsioon 'aeglasemad majad'. Viimases alapeatükis kõrvutan võrguvabalt elamist sellele sarnanevate liikumistega nagu ökokogukonnad ja prepperid. Toon välja erinevusi ja kattuvusi võrguvabade majapidamiste praktikatega ning täpsustan seeläbi võrguvabade majapidamiste mõistet.

Võrguvabalt elamist on käsitlenud erinevad autorid. Minu uurimisküsimuste kontekstis kõige põhjalikuma ja tsiteerituma uurimuse võrguvabalt elavatest inimestest (ing k *off-gridders*) on teinud Kanada antropoloogid Phillip Vannini ja Jonathan Taggart, kes on avaldanud kaks aastat kestnud välitööde põhjal mitmeid artikleid, dokumentaalfilmi ja kokkuvõtliku raamatu "Off the Grid: Re-Assembling Domestic Life" (Vannini ja Taggart 2013; 2014; 2015a; 2015b). Minu töö teoreetiline lähenemine ja mõistebaas põhineb suures osas nende uuringul. On ka uurimusi, mis keskenduvad võrguvaba elu kujutamisele sotsiaalmeedias, näiteks Rootsi sotsioloogi Emilie Pilflod-Larsson ja etnoloogi Jenny Ingridsson (2023) artikkel, kus leiti, et võrguvaba elu kujutatakse tihti vastandina või alternatiivina linlikule tarbimisühiskonnas osalemisele ning Põhja-Rootsi looduskeskkonda näidatakse tihti romantiseeritud kujul.

Eestis ei ole mulle teadaolevalt võrguvaba eluga seonduvaid argipraktikaid varem eraldiseisvalt käsitletud. Esiletõstmist väärivad kaks varem mainitud magistritööd, mis on mõlemad kaitstud viimastel aastatel Tartu ülikoolis. Kätlin Luht (2020) on oma magistriprojektis dokumenteerinud taristuvaba paadikommuuni eluolu Thames'i jõe ääres Inglismaal, millest nähtub akadeemiline huvi teema vastu, kuid Eestis asuvaid taristuvabu majapidamisi ja nende praktikaid analüüsitud ei ole. Soovi elada võrgust väljas puudutab põgusalt Inga-Bel Lilium (2021: 60-61) oma usuteaduskonna magistritöös Anastasia liikumise kohta, kus vaimne õpetus soovib majapidamisse elektrit mitte viia ning üldiselt on au sees looduse rütmis elamine. Liliumi töö fookuses on aga vaimne õpetus ja kogukonnaelu, mitte võrguvaba eluga seonduvad praktikad. Küll aga on Eestis uuritud ökokogukondi (nt Allaste 2011), millel on kohati ühiseid jooni võrguvabade majapidamiste

praktikate ning väärtushoiakutega. Täpsemalt kirjeldan ökokogukondade ja võrguvabade majapidamiste ühisosa ja erinevusi viimases alapeatükis.

1.1 Vabatahtlik lihtsus ja eemaldumise tung

Selles peatükis avan mõisteid 'vabatahtlik lihtsus' ja 'eemaldumise tung', mida on võrguvabade majapidamiste uurimiseks kasutanud Kanada antropoloogid Phillip Vannini ja Jonathan Taggart. Selgitan nende seisukohta, et kuigi vabatahtliku lihtsuse filosoofia väärtused võivad kattuda võrguvabalt elavate inimeste väärtustega, ei saa sellega täiesti põhjendada võrguvabalt elamise ajendeid. Mõiste 'eemaldumise tung' täiendab arusaamist võrguvabalt elamise põhjustest.

Et mõtestada lahti võrguvabalt elamist, mis tihti hõlmab endas väärtuseid nagu kokkuhoidlikkus, keskkonnasäästlikkus, isetegemine ja kerksus, võrdlevad Vannini ja Taggart võrguvabalt elavate inimeste väärtusi vabatahtliku lihtsuse liikumise omadega. Vabatahtlik lihtsus (ing k *voluntary simplicity*) on USA kirjaniku ja koolitaja Duane Elgini 1981. aastal kasutusse võetud mõiste kirjeldamiseks elufilosoofiat, mis seisneb teadlikus otsuses elada nõ lihtsat elu. Argipraktikas võib see tähendada vähem ebavajalike asjade ostmist, keskkonnateadlikku ja eetilist tarbimist, taaskasutamist, loomingulisust, enesearenguga tegelemist, kooperatiivide loomist, taastuenergia kasutamist ning sõltumatuks toimetulekuks oskuste arendamist. (Elgin 1981; Vannini ja Taggart 2015b: 25 kaudu) Vabatahtlik lihtsus vastandub Elgini sõnul sunnitud keerukusele (ing k *involuntary complexity*), mis tähistab modernse elu kompleksseid probleeme nagu saaste, stress, ahnus, prügi, ärevus, isikliku kontrolli puudumine, majanduslik ebavõrdsus ja sotsiaalne killustatus. Modernne elu on Elgini arusaama järgi sunnitud ja keerukas, kuna globaalse kapitalismiga kaasnevad kompleksed probleemid ei ole olnud inimeste vaba valik. Elgin kutsub inimesi seda sunnitud olukorda teadvustama, autopiloodilt maha tulema ja lihtsamalt elama, ning usub, et individuaalsete valikute muutmise kaudu on võimalik ka globaalsete probleemide lahendamisele kaasa aidata. (sammas)

Oluline on Elgini eristus lihtsuse ja vaesuse vahel – vaesus ei ole vabatahtlik olukord, vaid on oma olemuselt repressiivne, abitu, lootusetu ja passiivne, samas kui lihtsus on teadlikult valitud, vabastav, võimestav, loominguline ja funktsionaalne viis elada. (Elgin 1981; Vannini ja Taggart 2015b: 25 kaudu) Nii Vannini ja Taggarti kui ka minu välitöömaterjalidest selgub aga, et piirjooned vaba valiku ja sunduse vahel võivad olla

ebaselged. Vannini ja Taggart leidsid, et nende uurimispartnerid jagunesid kaheks grupiks: esimesse gruppi kuulusid inimesed, kes elasid võrguvabalt, sest oli otsustanud endale vajaminevat elektrit ise toota. Teises grupis olid inimesed, kes olid küll vabatahtlikult oma elukoha valinud, kuid elasid võrguvabalt seetõttu, et elektripostid asusid nende maast kaugel ja üldelektrivõrguga liitumine oleks liiga kallis olnud. Vabatahtlikkusest saab niisiis rääkida esimese, kuid mitte teise grupi puhul, ning enamik nende uurimispartnereid kuulusid teise gruppi, kelle jaoks võrguvabalt elamine oli olnud pigem kompromiss kui teadlik valik (Vannini ja Taggart 2015b: 30). Seega ei sobi vabatahtliku lihtsuse esimene komponent täielikult kirjeldama võrguvabalt elamise ajendeid.

Vannini ja Taggart leidsid ka, et võrguvabalt elavate inimeste kohta sobib lihtsuse kontseptsioon samuti vaid osaliselt. Võrguvabalt elamine nõuab inimestelt tihti sügavamalt arusaama elektri- ja veesüsteemidest ning oma eluhoonest, selle hooldamisest ja parandamisest, enda vajadustest ja soovidest. Seejuures kogetakse erinevaid argiseid väljakutseid, ebamugavusi, ajalisi viivitusi elektri või vee kättesaadavuse osas või vajadust saada hakkama vähesemate ressurssidega. Siiski kasutavad võrguvabade majapidamiste elanikud sõna 'lihtne' oma kogemuse väljendamiseks, kuid teises tähenduses. Lihtsus viitab Vannini ja Taggarti sõnul pigem teadmisele, et keerukus ja ebamugavus on osa elust, kuid kõrgtehnoloogilised lahendused tekitavad tunde näiliselt lihtsast ja mugavast elust. Kuna kõrgtehnoloogia ei ole jätkusuutlik, siis veel 'lihtsam' on oma eluks vajalike ressursside hankimise eest ise vastutuse võtmine ning igapäevaste ebamugavustega harjumine, mida aktsepteeritakse ja normaliseeritakse. (Vannini ja Taggart 2013: 306-307)

Seega on võrguvabade majade elanike väärtustes suur kattuvus valitud lihtsuse liikumise väärtustega, nagu isetegemine, keskkonnahoidlikkus, eetiline tarbimine, loovus jne, kuid võrguvaba elu ei ole täiesti vabatahtlik ega ka lihtne. Kui vabatahtlik lihtsus on ratsionaalselt tehtud elustiili-otsus, siis võrguvabalt elamise põhjuseid kirjeldab Vannini ja Taggarti sõnul paremini mõiste 'eemaldumise tung' (ing k *the pull of the remove*). (Vannini ja Taggart 2015b: 36)

'Eemaldumine' (ing k *remove*) tähistab ruumilist ümberpaiknemist, enese eraldamist teatud paiga (enamasti linnakeskkonna) ning ühiskonna ebasoovitud elementidest (Vannini ja Taggart 2013: 208). 'Eemaldumist' kogevad võrguvabalt elavad inimesed Vannini ja Taggarti sõnul mitte ideoloogilise või ratsionaalse valikuna, vaid afektiivse 'tungina' (ing k *pull*), seletamatu vajadusena teistsuguse elu järele. Olen kasutanud tõlkena sõna 'tung' just seetõttu, et see annab minu hinnangul edasi tugevamat, tungivamat emotsiooni kui otsetõlkeline 'tõmme'. Eemaldumise tungi tulemusel luuakse oma perifeerne,

romantiseeritud looduslik paik, mille kaudu hoitakse nii sümboolselt kui ka materiaalselt distantsi linliku tarbimiskultuuriga ning kus püütakse arendada teistsugusel loogikal rajanevat elu, mis väärtustab postproduktiivset maal elamist, püüeldes füüsilise ja moraalse tervise, keskkonnasäästlikkuse ning sideme loomise poole antud paigaga. (Vannini ja Taggart 2013: 208-209)

1.2 Aeglane elustiil ja aeglased majad

Järgnevalt toon esile aeglase elustiili üldised arengud ning avan töös kasutatavat aeglasemate majade kontseptsiooni. Aeglase elustiili (ing k *slow living*) mõtelloo alguseks võib lugeda 1970ndate Itaaliat, mil Carlo Petrini algatas rahvusvaheliseks kujunenud aeglase toidu liikumise (ing k *slow food movement*), mis toimus vastureaktsioonina Euroopa amerikaniseerumisele ning kiirtoidukultuuri laienemisele. Aeglase toidu liikumine keskendub ökoloogilise ja paikkondliku mitmekesisuse säilitamisele ning kõrge kvaliteediga kohaliku toidu eest seismisele (Schneider 2008: 385-388). 1999. aastaks arenes aeglase toidu liikumisest omakorda välja aeglaste linnade liikumine (Cittáslow), millega liitunud (enamasti Euroopa väike)linnad peavad oluliseks kohalikke kultuurieripärasid, keskkonnasäästlikku eluviisi ning üldist elukvaliteedi parandamist. Cittáslow tekkis globaliseerivas ning üha homogeensemaks muutumas maailmas, millele püüti leida vastukaalu, keskendudes hoopis paigastatud (ing k *emplaced*, Pinki termin) praktikatele (Pink 2008: 97-99). Aeglane elustiil on kujunenud laiemaks mõttevooluks, hõlmates paljusid valdkondi nagu reisimine, mood, äri (vastavalt *slow travel*, *slow fashion*, *slow business*), vaimne tervis, eneseareng jne. Ka eestikeelses netiruumis leiab aeglast elu propageerivat sisu (näiteks veebileht „Lihtsalt Rahulikult“⁴, mis reklaamib vastava kallakuga nõustamisteenust) ning ühiskondlikku huvi iseloomustavad näiteks Fred Jüssile pühendatud molutamise päeva algatus⁵ või vaimse tervise organisatsiooni MTÜ Peasi 2023. aasta konverents „Kuidas süütundeta logeleda?“⁶. Poliitilisema suunitlusega ning tõenäoliselt aeglase elustiili haardest väljaspool asuv, kuid siiski sarnaseid taotlusi esitav lähenemine on tasaaareng (ing k *degrowth*), mis on kanda kinnitanud ka Eestis ning mille sihtideks on „tänapäevase kasvupõhise elukorralduse tugev kriitika ning jätkusuutlike

⁴ Lihtsalt Rahulikult veebileht: <https://lihtsaltrahulikult.ee/aeglase-elustiili-liikumine/> (vaadatud 25.05.2026).

⁵ Molutamise päev ning riigipühaks muutmise rahvaalgatus Hiiumaa turismiinfo lehel: <https://hiiumaa.ee/molutamispäev/> (vaadatud 25.05.2026).

⁶ Konverents on järelvaadatav YouTube'is: <https://www.youtube.com/watch?v=zFYjZvvhXjI> (vaadatud 25.05.2026).

alternatiivide arendamine“ (Tasaareng Eesti i.a). Kuigi tegu on üsna erinevate fookustega, on nendes näidetes ühisosaks elutempo teadlik aeglustamine ning kahju vähendamine keskkonnale ja inimestele. Aeglase elustiili liikumise valguses võiks vaadelda ka aeglasemate majade kontseptsiooni.

Phillip Vannini ja Jonathan Taggart (2015a) on uurinud päikeseenergiat kasutavate võrguvabade majapidamiste temporaalsust ja päevarütmi seoses ilma ning aastaaegadega. Eesmärk oli teada saada, kuidas inimeste ööpäevased ja hooajalised rütmid on mõjutatud päikesevalgusest muutustest, ja seega ka saadavalolevast elektrienergiast. Allikateks on autorite kahe aasta jooksul läbi viidud välitööd Kanada võrguvabades majapidamistes, mille käigus intervjueriti 175 inimest 99 paigas. Vannini ja Taggarti üks järeldusi on, et võrguvabalt elavad inimesed on oma igapäevastes tegemistes sünkroonis ilma ja aastaegade muutumisega, erinevalt tavamajapidamistest, mida iseloomustab asünkroonsus. Pimedusse või hämarusse ei suhtuta negatiivselt, vaid pigem hinnatakse seda kui võimalust elada aeglasemas rütmis ja leida nutikaid lahendusi energiakokkuhoiuks. Võrguvabade majapidamiste temporaalsus on tihedas suhtes meteoroloogilise pimedusega – see mõjutab otseselt, mis tegevused on millal võimalikud ning elanikud teadvustavad seda suuremal määral kui võrku ühendunud majade elanikud. Elektri kättesaadavuse sõltuvus meteoroloogilistest tingimustest muudab võrguvabade majade elutempo aeglasemaks, kuna tuleb arvestada elektri kui piiratud ressursiga. Vannini ja Taggart märgivad, et kuna aeglus on relatiivne mõiste, mis kätkeb endas alati võrdlust millegi suhtes, siis on täpsem nimetada võrguvabu majapidamisi mitte aeglasteks majadeks, vaid ‘aeglasemateks majadeks’. (Taggart ja Vannini 2015a: 646)

1.3 Ökokogukonnad ja prepperid

Võrguvabad majapidamised on osa laiemast suundumuste maastikust, mille järgijad soovivad suuremat iseseisvust eluks vajalike ressursside hankimisel ning lähemat sidet looduskeskkonnaga. Järgnevalt toon esile kaks liikumist, millel on kattuvusi võrguvabade majapidamistega nii põhimõtete kui ka praktiseerijate osas. Nendeks on ökokogukonnad ja prepperid⁷.

Eesti ökokogukondi selle sajandi esimesel kümnendil uurinud Airi-Alina Allaste (2011: 11-12) toob välja neli aspekti, mis ökokogukondade puhul olulised on: sotsiaalne

⁷ Kasutusel on ka terminid ‘survivalist’ ja ‘ettevalmistuja’.

(avatud ja hierarhiavaba suhtlus), ökoloogiline (keskkonnasäästlikkus), spirituaalne (maailmavaade, mis ei põhine modernsel ratsionaalsusel) ja majanduslik (alternatiivne tootmine, kohalik tarbimine). Seejuures Eesti kogukondades tundub Allaste sõnul keskne olevat sotsiaalne aspekt ehk kogukond ise – oluliseks peetakse koosolemist, ühistegevust ja hierarhiavaba suhtlemist. (sammas)

Läbiviidud välitöö andmetel võib öelda, et võrguvabades majapidamistes on enim esindatud ökoloogiline ning majanduslik aspekt, mitmel puhul ka spirituaalne ning harvem sotsiaalne aspekt. Peamine erinevus on niisiis sotsiaalses struktuuris, kuna võrguvabade majapidamiste puhul on pigem tegu tuumperedega. Erinevuseks on ka ökokogukondade fookus haridusel (Eesti Ökokogukondade Ühendus i.a), mis võrguvabade majapidamiste puhul pole kindel tunnus. Minu materjalist selgub, et võrguvabalt ning ökokogukonnas elamine võivad ka kattuda.

Katastroofiks valmistujate ehk prepperite (ing k *disaster preppers*) liikumise juured on teise maailmasõja järgses tuumakatastroofihirmus ning külma sõja propagandas, kuid liikumiseks arenes see USAs 1970ndatel, kogudes hoogu juurde uue milleniumi alguses globaalse majanduskriisi ajal. Prepperid valmistuvad vastavalt individuaalsele valikule erinevateks looduslikeks ning inimtekkelisteks katastroofideks, ning sõltuvalt võimaliku katastroofi ohtudest varuvad hädaolukorraks toitu, vett, kütet, vahel ka relvi ja laskemoona, arendavad ellujäämisoskusi, rajavad punkreid, peavad talusid jne. Selline valmistumine on muutunud omaette elustiiliks ja identiteediks (Kabel ja Chmidling 2014: 258). Prepperite subkultuur on saanud Eestis alates 2010ndatest meediakajastust⁸, kus märksõnadena on kasutusel „prepper“, „survivalist“, „viimsepäevaks valmistuja“ ja „maailmalõpuks valmistuja“. Arutelud toimuvad ka eestikeelses sotsiaalmeedias⁹, mille aktiivsust kasvatas ilmselt COVID-19 pandeemia – Facebooki grupp „Eesti prepperid“ loodi 2020. aasta veebruaris. Selles grupis puuduvad viimase kuu aja jooksul postitused, mis viitab aktiivsuse vähenemisele või vestluste liikumisele teistesse suhtluskanalitesse. Prepperid on tegelaskujudena jõudnud ka Eesti ilukirjandusse, näiteks Reeli Reinausi (2025) romaani „Hiietantsijad“.

⁸ Näiteks ETV+ “Insight” saate prepperitele keskenduv osa: <https://www.err.ee/1082155/insight-heitis-pilgu-kriisideks-valmistujate-hingeellu> .

⁹ On olemas 84 liikmega Facebooki grupp “Eesti prepperid” ,teema esineb ka Redditi arutelulõimedes nagu näiteks “Eesti prepperid, geriljad, mis on teie last resort sidelahendused?": https://www.reddit.com/r/Eesti/comments/1o0vkm0/eesti_prepperid_geriljad_mis_on_teie_last_resort/ .

Prepperite liikumist on käsitlenud mitmed USA, Kanada ja Saksamaa antropoloogid. Kui mõned uurijad näevad prepperite käitumises kriisihariduse kultuurilist nihet varasemalt kogukonna toel kriisiks valmistumiselt üha enam individualiseerituma ja privatiseerituma lähenemise suunas (Preston 2010: 337; Kabel ja Chmidling 2014: 258 kaudu), siis teised autorid on rõhutanud tänapäeva prepperikultuuri kollektiivseid näiteid. Anna Bounds (2021) kirjeldab oma aastatel 2017-2020 läbi viidud välitöö põhjal New Yorgi prepperite kogemust koroonapandeemia alguses. New Yorgi prepperite võrgustik seab endale eesmärgiks „luua kogukondlik võrgustik sarnaselt mõtleivatest indiviididest [...], kellega jagada ideid, kellelt õppida ning kelle peale loota, kui vajadus tekib“ („New York City Prepper’s Network“ 2019; Bounds 2021: 9 kaudu). Bound (2021) näitab, et NYCPNi puhul on tegu just kogukondliku kriisiteadlikkuse ja -valmiduse taseme tõstmisega, kus oluline ühisosa inimeste vahel on jagatud kohatunnetus (ing k *place attachment*). Eestis minu teada prepperite liikumist veel akadeemiliselt uuritud ei ole.

Käesoleva töö andmetel võib öelda, et võrguvabade majapidamiste puhul on täheldatav pigem individuaalne lähenemine oma elamu ning võrguvabade süsteemide rajamisele. Edasistes peatükkides selgub, et prepperitega võrreldes ei püüelda võrguvabades majapidamistes elektri- ja veesõltumatusse poole pelgalt aimatava kriisi lähenemise tõttu, vaid kombineeritud on erinevad praktilised, afektiivsed ja ideoloogilised tegurid, mis viivad otsuseni elada võrguvabalt (vt peatükk 3). Üks minu uurimispartneritest ütles samas intervjuus, et on kunagi aktiivsemalt prepperlusega tegeleenud, seega on nende liikumiste osalejate seas kattuvusi ning kohati sarnaseid väärtushinnanguid, nagu energiasõltumatus, kuid olemuslikult on tegu erinevatest eesmärkidest tulenevate fenomenidega.

2. METODOLOOGIA

Siinses peatükis kirjeldan metodoloogiat, mida olen välitöö läbiviimisel kasutanud. Esimeses alapeatükis keskendun enda kui uurija positsioneerimisele, teises alapeatükis avan valimi koostamise põhimõtete kujunemist uurimisprotsessis ning kirjeldan kujunenud valimit. Kolmandas alapeatükis kirjeldan välitöö käiku ja uurimismeetodeid ning viimases alapeatükis kogutud materjali analüüsimetodeid.

2.1 Enda kui uurija positsioneerimine

Töötades etnograafiliste meetoditega on olulisel kohal uurija refleksiivsus, mis seisneb lühidalt öeldes “uurija kohaloleku ja väljal asetleidvate kohtumiste vastastike mõjude” nähtavaks tegemises ja analüüsimises (Pilt 2017: 207). Seega pean oluliseks välja tuua, et käesoleva töö jaoks kogutud materjalid on paratamatult mõjutatud minu isiklikust taustast, eelnevatest teadmistest ja kogemustest ning ka kogumissituatsioonist. Seda iseloomustab eriti uurimistöös osalejate leidmise protsess ehk kellega ma ühendust võtsin ja kas nõustuti uurimuses osalema või mitte. Kuna olin mõned aastad tagasi tegev keskkonnaaktivismi ringkondades, siis otsisin osalejaid tutvuste kaudu just sellest ringkonnast. Olin varem kohtunud ühe võrguvaba majapidamise elanikuga ning olin näinud ka Eva Kübara (2024) lühifilmi “Hilda Ha. Võrgust väljas” naisest, kes koos lapsega Lõuna-Eestis võrguvabalt elab. Nendega oli lihtne kontakti võtta. Samas oli osalejate leidmisel ka juhus mängus – just septembris oli avaldatud Maalehes (Õunmaa 2025) uudis Raplamaal asuvast võrguvabast jurtagast ja kuna olin kõigile sõpradele ja tutvavatele oma uurimisteemast rääkinud, siis jagati mulle seda artiklit mitmelt poolt. Niisiis sõltus minu valim minu tutvusringkonnas olevatest inimestest ja omakorda nende tutvustest. Kuna leidsin seda meetodit kasutades juba piisavalt võimalikke osalejaid, siis ei pidanud ma vajalikuks kasutada muid infokanaleid osalejate leidmiseks.

Sain ka ühe negatiivse vastuse, kui avaldasin soovi uurimustöösse kaasata inimest, keda isiklikult ei tundnud, aga kellega soovitati mul ühendust võtta. Peale meili saatmist helistati mulle ning seati kahtluse alla mu motiive teemat uurida, tuues põhjuseks mu vanust, sugu ja vähest kogemust maal elamise osas. Kuigi seesama inimene avaldas kõne lõpus siiski valmidust teatud määral oma mõtteid videokõne teel jagada ja uurimustöös osaleda, otsustasin teda mitte uurimusse kaasata. Ta ei vastanud ka kriteeriumile elada aastaringselt võrguvabalt, kuid otsust mõjutas asjaolu, et temaga suhtlus põhjustas minus ebamugavust. Võimalik, et kui kasvõi üks nendest kolmest aspektist uurija puhul oleks teistmoodi (vanus,

sugu või varasem kokkupuude teemaga), siis oleks ka valim teistsugune ja kaasaks ehk mitmekülgsema taustaga inimesi.

Kuigi viisin uurimistööd läbi oma nõ kodukultuuris ehk Eestis, olin siiski kultuuriurija klassikalises positsioonis, seistes silmitsi enda jaoks üsna tundmatu maailmaga. Tundsin, et intervjuude kulgu mõjutasid minu vähesed eelteadmised ehitamisest, veesüsteemidest ja elektrotehnikast. Pidin nende teemade tehniliste aspektide kohta esitama täpsustavaid küsimusi või leppima, et ma ei mõista lõpuni kõiki detaile. Kui oleksin neis valdkondades kogenum või teinud põhjalikku eeltööd, oleksin olnud vestlustes paremini järje peal ja saanud ehk küsida sisukamaid jätkuküsimusi, kuid ajaline piiratus tulenevalt töö mahust ei võimaldanud sügavamat ettevalmistust. Näiteks ei olnud mul intervjuuerides ettekujutust, kui palju voolu võtab keskmine nutitelefon või pesumasin ning kui mulle öeldi, kui suur on kodus olevate päikesepaneelide võimsus, siis ei osanud ma selles hetkes hinnata, kas seda on võrku ühendunud majapidamisega palju või vähe.

Minu isiklik taust ja teadmised tulid samas mõnel puhul ka kasuks, näiteks olin külastanud sama ökokogukonda kui üks mu uurimispartner, või olin teadlik keskkonnaorganisatsioonide tegevusest ja olemusest, mis intervjuudes jutuks tulid. Ühe uurimispartneri juures, kelle kodune keel lapsega rääkides oli saksa keel, võttis laps mind kiiresti omaks, kuna räägin samuti soravalt saksa keelt. See võimaldas mul kogeda rohkem tegevusi, mis andsid parema sissevaate ema ja lapse igapäevatoimetustesse ning tundsin end osalusvaatluse käigus mugavamalt. Seega mõjutasid minu varasemad teadmised ja oskused välitöö kulgu.

2.2 Uurimisprotsess ja valim

Nagu mainitud, mõjutas majapidamiste valimit minu taust ning suhtlusringkond, mille kaudu uurimispartnereid otsisin. Valimit kujundasid ka muud tegurid, nagu uurimistöö maht, logistilised ja majanduslikud piirangud ning sisulised põhimõtted, millest majapidamiste otsimisel lähtusin.

Üks selline põhimõte oli leida majapidamisi, kus võrguvabalt elatakse aastaringselt ilma tsentraalse vee ja elektrita. Uurimispartnerite otsimise käigus sattusin nii mõnegi soovitusel peale, kus ei olnud täidetud kõik tingimused või oli tegu vahepealsete olukordadega. Näiteks sain teada ühest majapidamisest, kus vett saadakse kaevust, kuid elektri jaoks käiakse regulaarselt linnas akusid laadimas. Kaalusin selle majapidamise külastamist ning olin juba elanikega kontaktis, et leppida külastuseks aeg kokku, kuid

kahjuks see siiski ei õnnestunud. Sellised kogemused panid aga küsima, kuidas võrguvabalt elamist defineerida ning definitsioon kujunes lõplikult välja nende majapidamiste põhjal, kes valimisse jõudsid.

Esialgu olin avatud võimalusele leida uurimispartnereid, kes elaksid võrguvabalt ka majanduslike raskuste tõttu ehk nii-öelda sunnilt. Sain tuttava kaudu ka ühe inimese kontakti, kuid selleks hetkeks olin juba leidnud piisavalt uurimispartnereid, kelle puhul see otsus ei tulenenud majanduslikust raskusest, seega kitsendasin töö fookust ja otsustasin majanduslikel põhjustel võrguvabalt elamist mitte käsitleda.

Üks majapidamine jäi valimist välja ka logistilistel (ja majanduslikel) põhjustel. Esimesena külastatud uurimispartneritelt sain teada veel ühest perest, kes elab võrguvabalt Saaremaal. Kuna majapidamised, kus välitööl viibisin, asusid linnast väljas ja bussigraafikud ei sobinud enamasti minu sooviga viibida osalusvaatlusel üleöö, siis kasutasin liikumiseks autot. Väheksogenud autojuhina ja isikliku auto puudumise tõttu oli see aga üsna energia- ja ajakulukas ettevõtmine ka Tartule lähemal asuvate sihtkohtade puhul. Otsust mitte Saaremaal asuva perega ühendust võtta mõjutas ka tõsiasi, et reis sinna oleks olnud kulukas ja oleksin pidanud kulud ise katma. Kaalusin võimalust teha nendega veebiintervjuu, kuid kuna kõiki teisi uurimispartnereid külastasin kohapeal, siis otsustasin meetodite ühtlustamiseks selle majapidamise kõrvale jätta. Seega mõjutas valimi kujunemist ka minu enda geograafiline asukoht ja samuti majanduslikud kaalutlused.

2.3 Välitöö käik ja meetodid

Töö põhineb välitöö käigus kogutud materjalidel nelja kuu jooksul 2025. aasta oktoobrist 2026. aasta jaanuarini. Meetoditena kasutasin osalusvaatlust ja poolstruktureeritud intervjuud. Töö raames viisin läbi seitse eri pikkuse ja põhjalikkusega intervjuud, milles osales kokku kümme inimest. Kaks intervjuud viisin läbi inglise keeles, ülejäänud eesti keeles. Muu suhtlus külastuse ajal toimus samuti vastavate uurimispartneritega eesti või inglise keeles, ühel külastusel suhtlesin uurimispartneri lapsega saksa keeles. Põhjalikumalt vaatlesin ning intervjuueerisin nelja majapidamise elanikke. Kolmes majapidamises veetsin uuritavatega koos u 24 tundi järjest ning intervjuud kestsid üle kahe tunni. Neljanda külastuse puhul oli olukord veidi teistsugune – ühes külas oli mitmeid majapidamisi, kus elati rohkem või vähem võrguvabalt. Seal tegin ühe uurimispartneriga põhjaliku intervjuu ning lisaks külastasin põgusalt veel kahte majapidamist, millest üks oli ehitusjärgus (kuid

nagu nõudepesemisel ja söögi tegemisel ei nähtud seda vahel vajalikuna, minusse suhtuti kui külalisse ning vahel oli toit valmis juba enne, kui saabusin. Küsimise peale aga anti mulle võimalus osaleda näiteks nõude pesemises ka siis, kui see uurimispartnerite jaoks ehk vajalik ei oleks olnud. Nende tegevuste eesmärk oli ühelt poolt anda midagi uurimispartneritele oma kohaloluga tagasi ja samas kogeda igapäevaelu võrguvabas majapidamises kehaliselt, et paremini teemat mõista. Seetõttu pakkusin end tegevuses osalema ka siis, kui uurimispartneritel otsest vajadust abi järele polnud.

Jonas Frykman (1999 [1990]) on kirjutanud mittesõnalise teadmise olulisusest ning kuidas inimeste oskusi ja kompetentsi on väga raske sõnaliselt edasi anda või ka intervjuu kaudu mõista. Näiteks sain kogeda, kuidas õhtul küünlavalgel istumine tekitab väsimust ja soovi varem magama minna või mis tunne on käia külma ilmaga keset pimedat metsa välikäimlas. Samas teadvustan, et uurijana on selliseid kogemusi kerge romantiseerida või erakordse ja teistsugusena näha, samas kui uuritavale võib see olla midagi väga tavapärast, mida ta enam ei märkagi. Seega ei ühti minu isiklik meeleline ja kehaline kogemus uurimispartnerite omaga.

Kogemusi panin kirja käsitsi märkmikusse, kuid vahel ei olnud see kohe võimalik, sest käed olid tegevusega hõivatud või pidin ringi liikuma. Neil juhtudel püüdsin tegevusi ja vestlusi oma peas meelde jätta ning kirjutasin hiljem märkmed üles. Vihmase ilma korral eelistasin fotosid käsitsi märkmete. Vahetute märkmete tegemist võis raskendada ka uurimispartneritega eluruumi jagamine, sel juhul sain osad märkmed teha alles autos tagasisõitu alustades. Kasutasin selleks videot ja rääkisin vabas vormis oma mõtetest, nii palju kui neid värskest meeles oli. Need video- ja audiomärkmed transkribeerisin nagu intervjuudki. Ühest spontaanselt intervjuust Oru külas tegin ainult käsitsi märkmeid, mida hiljem mälu järgi täiendasin ning veel ühe intervjuu puhul salvestasin helis vaid osa vestlusest ning ülejäänud aja tegin telefoni kirjalikke märkmeid.

2.4 Materjali analüüsimeetodid ja andmete esitus

Kogutud materjali ehk intervjuude, välitöömärkmete ja välitööpäeviku analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi, täpsemalt temaatilist analüüsi. Teemaatilise sisuanalüüsi eesmärk on “kirjeldada ja analüüsida mustreid andmetes” (Clarke ja Braun 2006; Özden 2024: 66 kaudu). Teemaatilise sisuanalüüsi etapid võib jagada kuueks: andmetega tutvumine, esialgsete koodide genereerimine vastavalt uurimiseesmärgile, teemade leidmine, teemade hindamine, teemade defineerimine ja viimaks analüüsi kirjutamine, kusjuures etapid ei leia

aset lineaarselt, vaid iteratiivselt (Özden 2024: 71-72). See tähendab, et “juba kogutud andmed mõjutavad uute andmete kogumist, [...] analüüsi ja selle tulemusi” (Annist jt 2017: 89). Näiteks osad analüüsietaapid leidsid aset juba väljal olles – esimese võrguvaba majapidamise külastusel tekkisid märkamised, mille kordumisel järgmistes majapidamistes kujunesid välja mustrid. Intervjuusid transkribeerides tutvusin andmetega uuesti, leidsin veel ühiseid märksõnu, hindasin nende sobivust ja andsin definitsioonid. Kasutasin induktiivset lähenemist, mille puhul “koodid, kategooriad ja nende nimed nagu ka täpsemad uurimisküsimused tuletatakse konkreetsetest andmetest” (Kalmus jt 2015). Näiteks töö kolmas uurimisküsimus tõusis esile peale esimese majapidamise külastust, kus ajataju teema äratas minus tähelepanu. Analüüsides võrguvabalt elamise põhjuseid lähtusin suures osas intervjuudest ning uurimispartnerite sõnastustest, keerulisem oli iseloomustada argipraktikaid, kuna neid tihti sõnaliselt ei väljendatud ning nende märkamine sõltus enam minu taustast ja varasematest kogemustest.

Analüüsi käigus loodud kategooriad võivad moonutada sotsiaalset reaalsust, kust andmed pärinevad (Holliday 2016: 100), kuna uurija tõlgendab vaadeldavat enda kogemustest lähtuvalt. Säästlikkusega seotud tähelepanekute puhul pidasin säästlikuks eelkõige seda, mis on minu kogemusega võrreldes säästlik või kokkuhoidlik. Tegu on selles mõttes subjektiivsete hinnangutega – sain märgata vaid seda, mis oli piisavalt erinev minu enda tavalistest praktikatest võrku ühendunud majas elades. Et aga lähtuda võimalikult palju uurimispartnerite enda vaatest, küsisin ka intervjuus nende arvamust oma harjumuste kohta. Seda eesmärki täitsid küsitluskavas vastavad küsimused, näiteks „Iseloomustage oma veetarbimist – kas tarbite vett teistmoodi kui oleksite teinud tavalises elamus? Kokkuhoidlikumalt, teadlikumalt? Millele seda kulub?“ (Lisa 2). Elo-Hanna Seljamaa on rõhutatud osalusvaatluse teiste meetoditega kombineerimise olulisust, et tulemused oleks tasakaalustatumad, sest „ainult osalusvaatluse meetodit kasutavad uurijad kalduvad maalima uuritavatest ja nende elust ilusamat pilti kui nende kolleegid, kes lähtuvad erinevate meetodite abil kogutud andmetest“. (Seljamaa 2017: 122) Pannes tähele sarnaseid mustreid kogu materjali lõikes, nii intervjuudes sõnaliselt väljendatuna kui ka osalusvaatluse käigus minu tähelepanekutena, tõin välja omadusi, mis iseloomustavad võrguvabade majapidamiste argipraktikaid.

Isikuandmete (nimi, elukoht, fotod) kaitsel lähtusin uurimispartnerite soovidest ning küsisin enne intervjuerimist suuliselt nõusolekut andmete kasutamiseks. Soove selle osas oli erinevaid – vahel anti nõusolek eesnime, fotode ja asukoha avaldamiseks, vahel aga sooviti, et oleks tagatud suurem anonüümsus. Seetõttu ei ole mul ka kõigist külastatud

majapidamistest võrdses koguses materjali – näiteks Oru külas ma ei pildistanud uurimispartnerite soovil elumaju väljaspoolt, vaid tegin ülesvõtteid vaid elektri- ja veesüsteemidest ning sisustusdetailidest. Asukoha puhul avaldati samuti kohati soovi mitte nimetada täpset talu või küla nime. Et andmeid ühtlustada, viitan kõigile elamute asukohtadele maakonna täpsusega. Vahel tekkis vajadus intervjuujärgselt küsida lisanõusolekut, mille kohta olin väljal olles unustanud kokkuleppe sõlmida, näiteks uurimispartneri lapse nime ja soo anonüümsuse kohta. Need kokkulepped tegime meili teel.

3. AJENDID VÕRGUVABAKS ELUKS

Käesolevas peatükis analüüsin oma välitööl kogutud materjali põhjal ajendeid võrguvabaks eluks, mis vastab esimesele püstitatud uurimisküsimusele.

Küsites uurimispartneritelt, miks nad võrguvabalt elavad või kuidas nad võrguvabalt elamist defineerivad, märkasin, et uurimispartnerid ei pidanud võrguvabalt elamist keskseks osaks oma identiteedist. See oli pigem miski, mis oli juhtunud, kuid ei nähtud vajadust end võrguvabalt elamise kaudu defineerida. Näiteks Hollandist pärit Lena vastas küsimusele järgnevalt: “See [võrguvabalt elamine] vist tuleb kaasa nende eelistustega, mis meil on, aga see oli pigem nagu “Aa, sa uurid võrguvabasid maju, ahjaa, me oleme võrguvabad.” Aga see ei olnud kunagi nagu iseenesest eesmärk.”¹¹ (Lena, intervjuu, 2025)

Minu kui uurija jaoks oli see esialgu heidutav tõdemus, mis tekitas kahtlust, kas minu uurimisteema on uurimispartnerite silmis tähtis ja kas võrguvabalt elamist on mõtet selle definitsiooni kaudu käsitleda. Välitöö käigus jõudsin aga arusaamani, et võrguvabalt elamine kujunes inimeste jaoks välja aja jooksul ning eri asjaolude koosmõjus, seega ei nähta võrguvabadust kategooriana, mille kaudu oleks vaja end defineerida, kuid võrguvabad praktikad on siiski oluline ning põhjuslikult kujunenud osa uurimispartnerite igapäevaelust. Võrguvabalt elamine ei kujune välja juhuslikult, vaid seda soodustavad ja mõjutavad erinevad tegurid, mida järgnevates alapeatükkides kirjeldada püüan. Olen need tegurid jaotanud praktilisteks, afektiivseteks ning ideoloogilisteks.

3.1 Praktilised tegurid

Üks peamine praktiline tegur, mis tõukab inimesi võrguvabalt elama, on elektrivõrguga liitumise kõrge maksumus või keerukus. Taggart ja Vannini jõuavad oma uurimuses järeldusele, et kuigi on olemas väike grupp inimesi, kes elab võrguvabalt eesmärgiga oma energiat toota, siis enamiku jaoks on olnud tegu kompromissi käigus tekkinud olukorraga – ostetakse maal asuv krunt, millel elektriliitumine puudub ja liinide rajamine oleks perifeerse asukoha tõttu kallis, mistõttu otsustatakse kasutada võrguvabu lahendusi (Taggart ja Vannini 2015b: 30). Ka minu andmetest nähtub sarnane trend. Näiteks tões Viljandimaal elav Ott, et kõrge liitumistasu tõttu on mõistlikum ise elektrit toota kui üldvõrguga liituda:

¹¹ Siin ja edaspidi minu tõlked inglisekeelsest intervjuust.

Noh, siin ei olnud elektrit ja siis ma kunagi [...] küsisin pakkumist Elektrilevilt. Siis nad vist küsisid 36 000 euri selle eest, et lihtsalt siia kaabel vedada. [...] Et see tundus nagu ulmeline summa ja siis ka see, et ma pärast maksan neile uuesti ja uuesti ja uuesti. [...] Iseenesest see ei olnud nagu otsesena eesmärk, aga see tundus nagu täitsa mõistlik mõte olla off-grid. Et kohe mingi hulk jama jääb ära, ja sa ei pea maksma selle eest. (Ott, intervjuu, 2025)

Samas ei ole majanduslik võimekus või perifeerne asukoht alati takistuseks. Mõned uurimispartnerid pidasid elektrivõrguga liitumist lihtsalt ebavajalikuks, sest argielu korraldamises olid muud tegevused prioriteetsed. Näiteks Saksamaalt pärit Marion, kes on kaheksa aastat Võrumaal võrguvabalt elanud, selgitas, et kuna ta ostis maatüki, kus ei olnud varasemat hoonestust ega elektriliine, siis oli esimene prioriteet ehitada endale eluhoone ning elektriühendus oli teisejärguline: “Alguses ma mängisin selle mõttega. Ma mäletan, et mõtlesin, et elektriliinid ei ole ju nii kaugel ja et võibolla on võimalik siia ühendus tuua. Nii et see nagu lihtsalt juhtus, et ma ei tundnud enam vajadust selleks” (Marion, intervjuu, 2025). Päikesepaneeli ostuni jõudis ta kuus aastat peale majaehituse algust, enne seda käis ta oma elektriseadmeid laadimas lähedalasuvas raamatukogus. Seega ei tundunud elektrivõrguga liitumine ilmtingimata vajalik ja jäi muude eesmärkide kõrval tahaplaanile.

Matteo oli enne maa ostmist teadlik „elektriühenduse saamise probleemist“ – eelmised huvilised olid viimasel hetkel ostu üles öelnud, just seetõttu, et liitumine oleks läinud maksma „4000 eurot lisaks“. Ta tundis, et võrguvabalt elamine „lihtsalt juhtus“ : „Ma tulin siia ja nägin, et siin on kaev, seega ma tõesti ei tundnud, et oleks vaja rajada siia [veektorustikku], ühtlasi siin ei olegi võimalik üldveevärgiga ühendust saada.“ (Matteo, intervjuu, 2025) Veektorustiku rajamist peab Lena „väga ebavajalikuks“ ning Matteo „suureks komplikatsiooniks, ilma milleta saab kindlasti elada“ (Lena ja Matteo, intervjuu, 2025). Üldelektri ja veevärgiga liitumist nähakse niisiis tülika ettevõtmisena, milleta on võimalik edukalt hakkama saada.

Praktiliste tegurite olemasolu on miski, mis eristab võrguvabasid majapidamisi töö alguses käsitletud vabatahtliku lihtsuse liikumisest. Kui väärtushinnangute ehk ideoloogiliste tegurite poolest (vt ptk 3.3) sarnanevad võrguvabad majapidamised vabatahtliku lihtsuse liikumisega (vt ptk 1.1), siis praktilised tegurid viitavad argistele kompromissidele, kus ‘vabatahtlikkuse’ printsiip täielikult ei kehti ning otsused ei sõltu vaid soovist elada ‘lihtsat’ elu, vaid võivad tuleneda ka sellest, et võrguelektrile või üldveevärgile ligipääsu saamine on tülikas. Raina ja Ott on kaalunud saada ligipääsu võrguelektrile kõrvalkrundi ostmise kaudu, millel on elektrik post olemas, kuid „nad [naabrid] ei tahtnud müüa“ (Ott, intervjuu, 2025). Nagu selgitas Raina: „Me ei ole valinud seda, vaid see on nagu

olnud, kujunenud – ma olen mõelnud küll, et see naaber, et äkki me võime oma kaabli tõmmata ja teha sinna [krundi piirile] oma väikse putka, kuhu panna keraamikaahi ja pesumasin, aga lihtsalt pole viitsinud nagu teha seda“ (Raina, intervjuu, 2025). Võrguvabalt elamine pole seega täiesti vabatahtlik ega sihilik, vaid pigem praktiline paratamatus või kompromiss. Kuid oleks ebaõige väita, et võrguvabalt elatakse vaid mainitud praktiliste tegurite tõttu – olulised on ka afektiivsed ja ideoloogilised tegurid.

3.2 Afektiivsed tegurid

Võrguvabalt elamise otsust mõjutavad ka afektiivsed tegurid. Vannini ja Taggart (2015b: 35) kirjutavad eemaldumisest (ing k *remove*) kui teatud praktikate kogumist, mis ühendavad end ruumiliselt lahti „võimsast pahatahtlikust vastaspoolest“, näiteks suurlinnadest, kolides rahu ja vaikust otsides mõnda idüllilisemasse paika. Tung (ing k *pull*) viitab selle otsuse afektiivsusele võrguvabalt elavate inimeste puhul, kes tihti tunnetavad seletamatut kutset või tõmmet maaelu ja metsiku looduse vastu. (samas)

Eemaldudes distantseerutakse sümboolselt ning materiaalselt linlikust tarbimiskultuurist ning luuakse oma alternatiivne paik, kus vastukaaluna laiematele trendidele nagu suurarendused, majanduskasvu fetišeerimine, globaalsed tarneahelad ning sõltumine professionaalsest ekspertiisist taotletakse ise hakkama saamist ning detsentraliseeritust. (Vannini ja Taggart 2015b: 36-37) Eemaldumise tung on niisiis afektiivne tegur ja tähistab üldist soovi elada linnast väljas, eemal ühiskonna ebameeldivustest, mille tulemusena kolitakse piirkonda, kus koosmõjus praktiliste ja ideoloogiliste teguritega jõutakse otsuseni elada võrguvabalt.

Sellist afektiivset elukoha valimise otsust kirjeldasid ka minu uurimispartnerid. Näiteks Matteo ütles maatüki ostu kohta, et “see polnud täiesti loogiline asi, selles [kohas] lihtsalt on midagi [erilist] ja ma ei tea, mis see on” (Matteo, intervjuu, 2025). Marion selgitas, et ta „armus silmapilkselt“ ning „tunne oli õige“ (Marion, intervjuu, 2025). Ott kirjeldas seda kui “äratundmist” ja “koju jõudmist” ning jutustas, kuidas mets oli teda justkui kutsunud:

Ja siis ma nagu tajusin või kuulsin, et nagu see mets oleks mulle öelnud, et, et tule siia. Ja see oli midagi päris nagu selget ja et see ei olnud mingi luulu. See oli mingi äratundmine. [...] Ja siis ma tulin siia ükskord, noh nagu sõitsin, otsisin endale kohta. [...] Ja siis kohe [...] ma nagu tundsin, et ohoh, et siin metsas on midagi, midagi nagu... siuke huvitav tunne tekkis, hea tunne. Ja siis ma jõudsin jõe äärde. Ja see oli nagu nii imeline või fantastiline tundus kõik, et... Ja siis päike paistis ja hästi ilus oli. Ja siis võtsin ennast paljaks, läksin ujuma ja siis, kui ma veest välja tulin, siis ma sain aru, et ma olen koju jõudnud. Siin ei olnud midagi, siin ei olnud teed, siin ei olnud kaevu, siin

ei olnud maju. Noh, inimesest polnud siin jälgegi, lihtsalt oli mets ja jõgi. (Ott, intervjuu, 2025)

Eralduda soovitakse “koledast” linnakeskkonnast “ilusasse” loodusesse, nagu kirjeldas Raina:

No mul pigem oli see, et ma ise elasin korteris mingist ajast. Ja siis ma tundsin, et kitsaks jääb. Et linnas on liiga kole. Looduses, ükskõik kus sa oled, alati on ilus. Aga siis linnas võib olla mingi, ma ei tea, mingeid haisvaid ja koledaid inimesi või siis mingeid sõnu, mida sa ei taha kuulda või mingeid koledad maju või... Siis jah, [tundsin et] tahaksin kuskile, kus on ilus. (Raina, intervjuu, 2025)

Linna suhtes ollakse erinevalt meelestatud, kuid valdavalt käiakse linnas pigem harva ning mõnel puhul on suhtumine linna selgelt negatiivne, mis selgitab ka tungivat vajadust linnast maale minna: „Linna tulek on alati ebameeldiv. Kogu külarahvas, teised räägivad ka seda. See [linn] on tehnoloogiline, siin on liiga palju häirivaid faktoreid ja rõõm kaob ära“ (Sander, intervjuu, 2025). Ka Sirje ei mõista, miks peaks keegi tahtma „autotossus mööda asfaldi tööle kõndida“. Maal või looduses seevastu tuntakse end paremini, füüsiliselt ja vaimselt tervemalt, ning rohkem „kodus“. (Sirje, intervjuu, 2025)

3.3 Ideoloogilised tegurid

Ideoloogiliste tegurite all pean silmas väärtuseid ja hoiakuid, mis suunavad moel või teisel uurimispartnereid elama võrguvabalt ja moodustavad kokku maailmavaate, millesse võrguvaba elu sobib. Nendeks teguriteks on looduslähedus, vabadus (sõltumatus), tervislikkus ning osalemine.

Kõigis intervjuudes nimetati võrguvabalt elamise põhjusena soovi elada loodusele lähemal või sellega suuremas ühenduses. See soov on ühelt poolt osa eemaldumise tungist, kus loodusesse või maale minemine vastandub linnale, kuid looduslähedusel on veel tähenduskihte. Näiteks oli levinud seisukoht, looduslähedus või maal elamine on „loomulikum“: „maal on lihtsam loodusega ühes rütmis elada ja loomulikku elurütmi järgida“ (Sirje, intervjuu, 2025). Mõned uurimispartnerid huvitusid ka põllumajanduseeelsest „küti-korilase“ elustiilist, nähes võrguvabalt elamist kui võimalust õppida oskusi, et hiljem veel „metsikumasse loodusesse“ kolida (Lena, intervjuu, 2025). Ka erinevate põlisrahvaste praktikatest võeti vahel eeskujut, näiteks proovib Marion ehitada endale Mehhiko põliselanike stiilis savist higitelki ning Matteo ja Lena elavad Mongoolia

nomaadide traditsioonilises jurtas. Ka kohalikud „vanaaegsed“ praktikad pakuvad uurimispartneritele huvi, näiteks keldri asemel on Sander kasutanud „maa sisse kaevatud koobast“, kus ta tunni sees juurikaid säilitab (Sander, intervjuu, 2025).

Lisaks tähendab looduslähedus mõne uurimispartneri puhul vaimset või spirituaalset sidet looduskeskkonna elementidega nagu taimed, vesi, päike, maa jne, mis väljendus erinevates rituaalides või suhtlemises loodusega. Raina soovib näiteks „järjest rohkem tekitada ka selliseid rituaale, et sa suhtled loodusega, [...] veega, maaga, tulega“ ning Sirje praktiseeris hommikuti päikese tervitamist:

Hommikul esimese asjana [...] ma panen vee sooja, üldiselt siis gaasipliidi peale [...], võtan ämbriga või selle sabaga potiga [vett] [...], lähen siis paljajalu sinna lumme ja kalkan ennast veega üle ja see on siuke oma rituaal. [...] Ja siis tervitan, kuigi praegusel ajal, kuna meil see äratus on kella kuue ajal, et siis on nagu imelik, et „tere hommikust, päikene“, ja mis ma seal kõik ütlen, päike magab alles ja ise võiks ka magada [...]. Aga siis neid tervitusi tuleb järjest juurde, et ma tervitan, ma ei tea, maailma ja päikest ja algavat päeva ja oma elu, mida ma endale ise loon. [...] Et jah, see on ühesõnaga minu niisugune hommikurituual. (Sirje, intervjuu, 2025)

Järgnevas välitööpäeviku katkes võib täheldada teatava agentsuse omistamist puudele, nähes neid olenditena, kelle arvamusega tuleks arvestada:

Kui mööda põlluäärt kõndisime, et näha nõ talu piire, siis seal ümber võsas rääkisime [Lenaga], kui eriline on omada maad ja mõelda, et need puud on nõ sinu omad. Ma ütlesin, et jah, on ju hea, saad ise otsustada, mida tahad, ja ei pea kellegilt luba küsima. Ta vastas: „Yes, except from the trees“. [„Jah, välja arvatud puudelt“ – minu tõlge] [...] Minu esimene mõte puud vaadates oli „lahe, siit nad saavad kunagi küttepuid“. Tal aga hoopis vaimsem side loodusega. (Välitöömaterjalid 2025)

Uurimispartnerid väärtustasid ka tervislikku eluviisi ning tihti rõhutati intervjuudes või vestlustes maal elamise positiivset mõju füüsilisele ning vaimsele tervisele. Näiteks kehva vaimse enesetunde puhul on uurimispartneri sõnul abiks, kui „lähed lihsalt õue ja, ma ei tea, teed midagi aias või tood vett, ja see on lihsalt nii maandav“ (Marion, intervjuu, 2025). Füüsilise tervise oluliseks pidamine ilmnis kvaliteetse toidu väärtustamisest – oma aias kasvanud viljade puhul „sa tead, et see on puhas“ (Raina, intervjuu, 2025). Ka füüsilist aktiivsust ning puhast keskkonda, mida võrguvaba või üldisemalt maal elamine pakub, peeti oluliseks: „Teised inimesed käivad jõusaalis trenni tegemas, mina lihsalt teen puud ja tassin vett, ja see hoiab sind tervena, [...] üleüldiselt see elustiil, kui sa kasvatad oma toitu, käid suitsusaunas, sul on värske õhk, kõik need asjad“ (Marion, intervjuu, 2025).

Veel üks märksõna, mis kajas läbi mitmest intervjuust, oli vabadus. Seda eemilist terminit kasutati mitmes tähenduses. Osalt tahetakse olla vabad finantskohustustest, kuna võrguvabalt elades „sul ei ole nagu [kommunaal]arveid, muresid“ (Raina, intervjuu, 2025). Ühtlasi avaldati vastumeelsust „ettevõtete nuumamise“ suhtes – ei nähtud põhjust teenida kasumit kellelegi teisele, kui on võimalik ise elektrit toota (Toomas, välitöömärkmeh 2025). Vabadus tähistab osade uurimispartnerite jaoks ka teatavat sõltumatust tsentraliseeritud süsteemidest, mis annab kindlustunde elektrikatkestuste või muude ettearvamatute sündmuste korral:

See [võrguvabadus] on üha enam mõistlik, kuna on järjest rohkem elektrikatkestusi kliimamuutuste tõttu [...], kuna on tormid ning asjad kukuvad [elektriliinidele], aga ka praeguses poliitilises olukorras, kui peaks juhtuma mingi konflikt Venemaaga, siis ma olen kuulunud, et esimesena nad sihiks elektrivõrku ja telefoniliine, seega jah [tahaksin] olla iseseisev selles mõttes, et ma tean, et ma jääksin siin ellu, ja ma ei peaks sõltuma avalikest süsteemidest. (Marion, intervjuu, 2025)

Vabadus kui autonoomsus otsustada enda elu üle võib väljenduda ka igapäevasel skaalal, näiteks „ahjuküte on ikkagi minu meelest nagu suurem iseseisvus, et sa ei pea oigama, et millal see küttesüsteem sisse lülitatakse [...], vaid küttesüsteem lülitatakse [sisse] näiteks ka augustikuus kaheks päevaks, kui mina tahan“ (Sirje, intervjuu, 2025). Niisiis on vabaduse üks mõõde ka valikuvabadus, ühtlasi selle osas, millal, kas ja kuidas üldse võrguvabalt elada. Ott selgitas seda põhimõtet järgmiselt:

Ma võin tuua ämbriga vett, see ei sega mind, ma võin vabalt ka mingis luksusvillas elada, see ka ei sega mind. [...] See tähendab seda, et ei tohi klammerduda, et nagu [olen] off-grid või [elan] metsas. [...] Ei tohi klammerduda nendesse asjadesse, et vot, nüüd ma ehitan selle maja, nüüd ma teen seda. [...] Ei mingeid suuri plaane, lihtsalt nagu elad ja kulged selles. See on see põhiline osa, ma arvan. (Ott, intervjuu, 2025)

Osalemine (ing k *involvement*) tähistab minu töös võrguvabalt elavate inimeste huvi ehituse, aianduse, mehaaniliste süsteemide, loomakasvatuse ja muu isetegemise vastu, ehk soovi füüsiliselt osaleda endale eluks vajalike tingimuste või esemete loomisel. Vannini ja Taggart (2015b: 51) on kasutanud seda terminit kirjeldamiseks küttesüsteeme võrguvabades majapidamistes ning nende uurimisest Kanadas selgus, et „võrguvabalt elavad inimesed paistsid olevat rohkem [eluruumi kütmise protsessi] kaasatud kui võrku ühendunud (ing k *on-grid*) majade elanikud, kuna nende küttesüsteemid olid üsna nõudlikud“. Selle töö uurimispartnerite puhul märkasid osalemise väärtustamist ka muudes aspektides, näiteks

majaehituses ja toidukasvatamises, kusjuures isetegemist ei nähtud väljakutsena, vaid võimalusena arendada uusi ja sõltumatuid oskusi. Marion, kes suures osas üksinda omale maja ehitas, nimetas seda „lahedaks ja võimestavaks tundeks“, kui ta esimest korda oma kätega ehitatud kodus tormivarjus oli ning maja vastu pidas (Marion, intervjuu, 2025).

Osalemine puudutab ka toidu tarbimist, näiteks Matteo soovib „idealis süüa ainult seda liha, mille [looma] tapmisel ma olen ise osalenud“ või vähemalt teada täpselt, kus loom on kasvanud, „selle asemelt, et lihtsalt osta seda [liha] poest, kus kaob järg täiesti ära, et mis toimub, kust see pärit on, mis juhtus, kuidas on seda looma kasvatatud, koheldud, tapetud“. Ta näeb seda kui teatud „rituaalina, kus sa küsid looduselt luba, et looma elu võtta“ ning see tekitab ka „palju tänulikkust“. (Matteo, intervjuu, 2025) Ise toidu kasvatamisel või selle hankimise protsessis muul moel osalemisel on niisiis ka „spirituaalne“ või „emotsionaalne“ mõõde – „ja siis see rõõm, et kui sa näed, kuidas keegi hakkab vilja kandma või õitsema [...], et sa saad kogeda midagi, mingit tohutut küllust“ (Raina, intervjuu, 2025) ja „saad osa sellest looduse loomingust“ (Ott, intervjuu, 2025). Osalemine loob sügavamalt mõistmist eluks vajalike ressursside hankimise protsessist ning annab uurimispartneritele juurde oskusi, teadmisi ning ka spirituaalselt või emotsionaalselt olulisi kogemusi.

Loetletud tegurid ei ole alati konkreetseks ajendiks võrguvabalt elamise otsuse tegemisel ja võivad kujuneda välja enne või pärast võrguvaba majapidamise rajamist. Siiski on tegu väärtuste ja hoiakutega, mille eelnev olemasolu suurendab ilmselt tõenäosust, et afektiivsete tegurite tõukel maale kolinud inimene teeb praktilise dilemmaga kokkupõrkel otsuse võrguvaba elu kasuks. Tihti tehaksegi see otsus erinevate tegurite koosmõjul, mis ilmneb näiteks Sanderi vastuses küsimusele, miks ta elab võrguvabalt:

Sest see teistsugune elu on huvitav. Ta on iseseisev, ma ei pea igakuiselt raha maksma. Ehk siis ma olen vaba. Liitumistasud on väga suured ja infrastruktuur on ebameeldiv. Ta on ebaloomulik. Liinid [...], need ei sobi loodusesse. Nad ei käi loodusega kokku. Teiseks, siis tekib mugavus ja hakkab tekkima lihtsalt koguaeg juurde ja juurde tehnoloogilisi seadmeid. Ja sinna loodusesse, aiandusse minek on vastupidine protsess – vähemaks ja vähemaks ja rohkem loodusesse. (Sander, intervjuu, 2025)

Siin on esindatud korraka praktilised (kõrge liitumistasu), afektiivsed (infrastruktuur on ebameeldiv) ning ideoloogilised (vabadus, looduslähedus) tegurid.

4. ARGIPRAKTIKAD VÕRGUVABADES MAJAPIDAMISTES

Järgnevalt analüüsin võrguvabade majapidamiste argipraktikaid, vastates teisele ning kolmandale uurimisküsimusele. Argipraktikate all mõistan igapäevaseid harjumuslikke tegevusi ja otsuseid. Toon välja viis omadust, mis iseloomustavad kõiki nelja majapidamist, mida põhjalikumalt külastasin (Matteo ja Lena, Marioni, Oti ja Raina ning Sirje majapidamised). Ülejäänud kolme majapidamise kohta, mida külastasin põgusamalt, ei ole võimalik andmete vähesuse tõttu kindlaid järeldusi teha. Mõned kattuvused, mida märkasin, annavad alust arvata, et ka lühemalt külastatud majapidamiste argipraktikaid võiks sarnaste omadustega kirjeldada. Ühisjoonteks mainitud neljas majapidamises on vähenõudlikkus, ressursiteadlikkus, efektiivsus, aeglus ning hooajalisus.

4.1 Vähenõudlikkus

Minu andmetest tuleb esile uurimispartnerite veendumus, et heaks eluks ei ole palju vaja. Selline hoiak kajab läbi ka nende argipraktikates. Mitmeid tegevusi, mis võrku ühendunud majapidamises elavale inimesele tunduvad tülikad või ebamugavad, võetakse võrguvabades majapidamistes loomuliku osana igapäevaelust. Kohati on see tingitud väiksemast elektrienergia saadavusest, mistõttu on võrguvabades majapidamistes palju vähem erinevaid elektroonikaseadmeid, mis tänapäeval elu lihtsustavad. Näiteks puudusid minu külastatud kohtades peaaegu alati nõudepesumasin, isiklik külmkapp (ühe erandiga, kus sügavkülm siiski puudus), isiklik pesumasin (ühe erandiga), tolmuimeja, elektriline veekeedukann, kõikvõimalikud köögiseadmed nagu röster, võileivagrill, saumikser, blender, riisikeetja, kiirkeetja jne, rääkimata televiisorist, mikrolaineahjust, konditsioneerist, pesukuivatist jne. Mõni siia nimekirja kuuluv seade oli osades kodudes siiski olemas, näiteks kasutati kahes majapidamises blenderit ning akuga tolmuimejat, kuid üldine seadmete hulk oli alati tagasihoidlik. Kui küsisin uurimispartneritelt, mis kodus enim elektrit võtab, siis vastati peamiselt, et enim elektrit tarbivad valgustuseks kasutatavad lambid ning nutitelefonid, kohati ka süle- või tahvelarvuti, mis näitab minimalistlikku elektritarbimist. Peredes, kus elas ka lapsi, eelistati mänguasju ja meelelahutust, mis ei vajanud elektrit. Selle võrra on võrguvabalt elavad inimesed loobunud teatud mugavustest ning nende puudumist ei peeta probleemiks.

Suurima erinevusena võrku ühendunud majapidamistega võrreldes torkab silma külmkapi ja sügavkülma puudumine. See mõjutab otseselt argipraktikaid – eriti soojal ajal on seetõttu keerulisem hoiustada kodus kiirelt riknevaid toiduaineid nagu liha-, kala- ja piimatooted ning sügavkülma puudumine piirab samuti valikut, milliseid toiduaineid saab kodus säilitada. Samas eelistavad mitmed uurimispartnerid enda sõnul ka säilitusvõimalustest sõltumata taimset toitu loomsele ning seega ei ole ka vajadust liha- või piimatoodete jaoks säilitustingimusi luua. Enamasti hoitakse toiduaineid lihtsalt köögis riivilil või mujal. Need, kes aga loomseid tooteid tarbida soovivad, tarvitavad need peale ostmist kiiremini ära ostavad väiksemas koguses või tarbivad teatud tooteid ainult külmemal perioodil aastast, mil välitemperatuur võimaldab toitu õues hoiustada. Marion näiteks tarbib ka loomseid tooteid, aga suvel ta lehmapiima ei osta ning liha ostab korraga väiksemas koguses (Marion, intervjuu, 2025). Õues hoitakse toiduaineid majast võimalikult mugaval kaugusel, näiteks välisukse kõrval või maja küljel väliriivilil. Miinuskraadidega tekib vedelike puhul aga külmumisoht, mis ka talvel säilitamisvõimalusi piirab.

Majapidamistes, kus aiapidamine on mahukam, tekib vajadus aiasaaduste hoiustamiseks üle talve. Selleks on ühes majapidamises valmis ehitatud kelder. Keldri puudumisel aga kasutatakse muid lahendusi, näiteks kaevatakse maasse või mäe sisse metalltünn või hoitakse toiduaineid külakeskuse ühiskeldris. Kui külmkapist väga puudust ei tunta, siis isikliku sügavkülma vajadust mainiti mitmes intervjuus – näiteks avaldati soovi, et oleks võimalust suvel koju jäätist osta (Ott, intervjuu, 2025) või kodus marju külmutada (Sirje, intervjuu, 2025). Sirje, kellel on ligipääs külakeskuse ühisele võrguelektrit tarbivale sügavkülmale, arvab, et saaks ka ilma selleta hakkama, kuid „natuke kurb oleks küll“ (samas), samas Toomase meelest, kelle maja on veel ehitamisjärgus, arvas, et „sügavkülma peab olema [...], talvel tahaks ikkagi midagi nii-öelda värsket [süüa]“ (Toomas, intervjuu, 2025). Külakeskuse hoone asub Sirje majast umbes 500 meetri kaugusel ning vahemaa on jalgsi läbitav. Niisiis on ilma külmkapita elades olemas lahendused toidu säilitamiseks, kuid need vajavad rohkem läbimõtlemist ja planeerimist. Selliseid väljakutseid ei peljata ning ei nähta vajadust elektritootmisvõimekust suurendada, et väljakutseid vältida.

Sama suhtumine kehtib ka teiste tänapäeval harjumuspäraseks muutunud elektriseadmete poolt tehtava töö kohta, nagu näiteks pesupesemine. Pesupesemise praktikaid on võrguvabades majapidamistes erinevaid – pestakse kas käsitsi kodus või saunas, küla ühiskasutatavas pesumasinas või viiakse pesu autoga pesumajja. Need tegevused tunduvad olevat tülikamad kui isiklikus pesumasinas pesu pesemine, kuid võrguvabalt elavad inimesed ei näe selles takistust või suurt raskust. Vähenõudlikkust

ilmestab asjaolu, et kui tekivad argised väljakutsed, nähakse neis hoopis võimalusi positiivseks enesearenguks. Näiteks kirjeldab Marion talvel pesumajast pesude koju toomist. Kuna talvel on sissesõidutee majani libe ning autoga ligipääsmatu, tuleb tal pesud käsitsi majani tassida ning kui Marioni laps oli väiksem, tuli ka teda süles kanda. Seda ja muid argiseid füüsilisi väljakutseid näeb Marion aga positiivselt ning võrdleb seda jõusaalis käimisega (Marion, intervjuu, 2025). Sirjele tundub, et üldiselt tekib ka vajadust pesu pesta maal elades vähem, kuna „ma ei käi ka iga päev kuskil kontoris või kodust väljas tööl [...] ja ei ole vaja kogu aeg esinduslik välja näha“ (Sirje, intervjuu, 2025). Erinevad füüsilised tööd ei tundu koormavad ka seetõttu, et mil võimalik, jäetakse endale valikuvabadus kasutada masinate abi. Sirje kirjeldab oma suhtumist käsitsi pesupesemisse järgmiselt:

Ma ei ole nagu kinni selles teemas, et ma tahan kindlasti käsitsi kõik oma pesud pesta, et vahepeal kui ei viitsi, siis viin masinasse, aga noh, enamasti ma pesen siis saunas. [...] Et noh, päris ilma pesumasinata, eriti kuni laps mul majas on, ei kujutaks võib-olla isegi ette. Praegugi mul on sinna kogunenud nii mitu asja juba pesukorvi, et noh, võib-olla ikkagi ühel hetkel viin masinasse, aga võib-olla jällegi teen nii, et kui tuleb siuke tunne, et oh, võiks küll natuke pesta, et ma võtan nüüd sauna seal mingi kolm särki ja ühe voodilina kaasa, siis võtan, ja kui koguneb juba masinatäis ja mul pole seda tunnet tekkinud, siis ma viin [...] masinasse. (Sirje, intervjuu, 2025)

Oma elustiili vabalt valituna tunnetamine ning väljakutsetes enesearengu võimaluse nägemine aitab uurimispartneritel end argiseid toimetusi tehes hästi tunda. Samuti on aja jooksul tekkinud harjumused, mis erinevad võrku ühendunud majapidamiste omadest, ning kuivkäimla kasutamisest või käsitsi vee tuppä toomisest räägitakse kui iseenesestmõistetavast argielu osast. Taggart ja Vannini on oma uurimuses samuti täheldanud inimeste harjumist ja teatavat leppimist argiste väljakutsetega, väites, et „võrguvabalt elavate inimeste elustiil viis nad uuesti ühendusse elu baasväljakutsetega“ ning argiste väljakutsete kaudu õpiti, et „elu ebamugavustega toime tulemine ei ole hirmutav, vaid üsna normaalne, ning lausa ootuspärane“ (Vannini ja Taggart 2015b: 35). Rääkides ebamugavustest toovad nad ka välja, et see, mida inimesed kogevad normaalse või mugavana, on äärmiselt subjektiivne ja vormitav (Shove 2003: 199; Vannini ja Taggart 2025b: 35 kaudu). Seda subjektiivsust ilmestab Lena näide, kes võrdleb oma praegust võrguvaba elu jurtas eelmise eluperioodiga, mil ta seljakotiga Euroopas ja Aasias ringi reisis:

Võrreldes ränduri eluga, kui ma käisin ja liikusin kogu aeg ringi, magasin telgis, siis mõtlesin, et „Issand jumal, jurtas elamine oleks nii luksuslik!“ Niiet sel hetkel [kui

otsustasin jurtasse kolida], *ei tundunud see üldse vähemaga leppimisena. See oli hoopis samm ülespoole.* (Lena, intervjuu, 2025)

Näiteid vähenõudlikkusest on veel – kõigis majades, mida külastasin, kasutatakse kuivkäimlat veega tualeti asemel ning puudub tubane dušinurk. Ühes majapidamises on kuivkäimla elumaja osa, teistes majapidamistes tuleb selleks minna õuest läbi ning kuivkäimla on kõigil puhkudel soojustamata. Pesemiseks on olenevalt hooajast erinevaid meetodeid – kui on olemas ligipääs saunale, siis pestakse isiklikus või sõprade/kogukonnaliikmete saunas, vahel käiakse ka avalikes spordisaalides või ujulates, kus on pesemisvõimalused. Suvel on mitmel uurimispartneril võimalus oma tiigis või mujal looduslikes veekogudes ujumas käia, kasutatakse ka võrguvabasid dušilahendusi, näiteks käsipritsid ja õuedušid. Ka talvel käivad mõned uurimispartnerid looduslikes veekogudes ujumas, samuti soojendatakse toas pliidil vett ning pestakse end kas toas või õues pesukausis, tünnis või vannis. Huvitav lahendus oli vana vanni alla õues lõkke tegemine ja sel moel vannivee soojendamine, kuid see oli pigem erandlik kui igapäevane praktika. Lena kirjeldas külmemal perioodil toas pesemist järgnevalt:

Me oleme teinud seda ka kamina taga ja siis lasknud [käsipritsist tuleval veel] tilkuda sellesse rohelistesse ämbrisse, millega vihmavett toome. Ja siis sa hoiad end nagu selle [ämbri] kohal pesemise ajal. [...] See on tõesti mugav. [...] Me võiks isegi kasutada suuremat tünni talvel, ja siis on kõik mugavused olemas, meil on [siis justkui] saun!¹² (Lena, intervjuu, 2025)

Toas ämbri kohal end pesta või pesuvett pliidil vett soojendada kõlab tavapärase duširuumiga harjunud inimestele ilmselt ebamugavalt, kuid Lena kirjeldab seda lausa mugavusena ning Matteo peab sooja vee saadavust toas iseenesest „luksuslikuks“ (Matteo, intervjuu, 2025), milles ilmneb vähenõudlikkus pesemistingimuste osas.

Toiduvalmistamine toimub võrgumajades majapidamistes tavaliselt kas puupliidil või gaasipliidil. Gaasipliidi kasutamine (ühes majapidamises neljast kasutati seda regulaarselt, ühes lisavariandina) on taaskord näide valikuvabadusest, mille uurimispartnerid endale jätavad, samas puupliidil toidu valmistamiseks tuleb varuda rohkem kannatust ja aega ning olla vähenõudlik kiirelt valmiva toidu suhtes. Linnast eemal elamine

¹² Saunaga võrdleb Lena sellist pesemisviisi ilmselt seetõttu, et jurtas tõuseb temperatuur kaminat küttes üsna kõrgele, nagu ka välitööl olles ise kogesin.

ning mikrolaineahju jm köögiseadmete puudumine koos puupliidi kasutamisega tingivad võrguvabades majapidamistes aeglasemaid toiduvalmistamise meetodeid.

Erandidult kõigis majapidamistes oli puuküte peamine soojusenergia allikas, seega pidid kõik uurimispartnerid hankima küttematerjale ja kaminat või pliiti regulaarselt kütma, mis on ühelt poolt levinud ka mõnedes võrguühendusega majades, kuid samas oluline osa võrguvabast elust. Puude lõhkumine oli samuti saanud tavapäraseks rutiiniks ning Oti vastusest küsimusele tööjaotuse kohta puude lõhkumisel ilmneb selle tegevuse iseenesestmõistetavus uurimispartneri jaoks:

Mul ei ole nagu niisugust, et issand, mis nüüd saab, et mul saavad puud otsa, nagu mul on elus mingi mitusada korda puud otsa saanud ja ma tean täpselt mis ma teen – ma võtan mootorsae ja tõmban selle käima noh (Ott, intervjuu, 2025).

Välitööl märkasin, et temperatuur kõikus võrguvabades majapidamiste kohati rohkem, kui olin varasemalt harjunud. Näiteks Viljandimaal ööbisin pererahvast eraldi väiksemas majakeses, kus ka uurimispartnerid varem elasid, enne kui suurem maja valmis ehitati. Novembrikuus oli välistemperatuur öösel nullilähedane ning pereisa küttis majakese õhtul soojaks, nii et enne magama minemist näitas termomeeter +30 C sooja ja pidin jahutamiseks ust lahti hoidma, hommikuks oli sellest järel +13 kraadi Celsiuse järgi. Jurtas elavad Matteo ja Lena, kelle elamu oli külostatutest kõige vähem soojustatud, tunnistasid, et talvel „pliit peab küll tööl [olema] pidevalt, 4-5 tundi kui ei küta, siis hakkab külm vaikselt sisse tulema“, aga muidu „jurta hoiab ilusti sooja“ (Välitöömaterjalid 2026). Keskküttega korteris elades selliste temperatuurikõikumistega arvestama ei pea ning öösel võib magada muretsemata, et hommikuks tuba külm on. Seetõttu on ka puukütte kasutamine võrguvabade majapidamiste vähenõudlikkuse ehk teatud ebamugavustega leppimise näide, kusjuures sõltuvalt majapidamisest rahuldutakse eri mugavustasemetega.

Viimaks võib vähenõudlikkust täheldada elamispinna suuruses – viiel juhul seitsmest oli tegu nõ väikemajaga ehk katusealune pind oli väiksem kui 25 m². Väikemajade eelisteks on üldiselt kiirem ja vähem materjali nõudev ehitamine, väiksem küttekulu ning kompaktsus. Samuti ei ole vaja alla 25 m² hoonete puhul taotleda ehitusluba, seega välditakse ebavajalikku bürokraatiat. Väiksel pinnal elamine tähendab aga tihti ruumi jagamist pereliikmetega ning tingib minimalismi esemete suhtes, samuti leidlikkust ruumikasutuses. Ruumipuudust kohati tunnetati ning tulevikuplaanides mainiti tihti soovi

rajada asjade hoiustamiseks kõrvalhooneid, näiteks keldrit või panipaiku, Oti ja Rainaga tuli jutuks ka soov ehitada kunagi suurem eluhoone.

Kokkuvõttes võib võrguvabade majapidamiste puhul täheldada rohkelt erinevaid argipraktikaid, mida iseloomustab vähenõudlikkus. Samas otsustatakse ise, mille suhtes olla nõudlik ja mille suhtes vähenõudlik. Mõned uurimispartnerid on tarbitava toidu suhtes vägagi nõudlikud, seades sellele kindlaid standardeid – näiteks ühes majapidamises valmistatakse toitu vaid lisanditeta komponentidest, välistades kiiremalt tarbitavad valmistooted. Vähenõudlikkus peegeldub pigem argiste ebamugavustega leppimises ning nende nägemises positiivsete väljakutsetena. Ka siinkohal jäetakse endale valikuvõimalus toimetada võrguvabalt ehk kohati ebamugavamalt, või siiski kasutada võrguelektril toimivaid avalikke teenuseid nagu pesumajad, tervisekeskused, raamatukogud jne. Seega võiks võrguvabade majapidamiste argipraktikaid kirjeldada valikulise vähenõudlikkusena.

4.2 Ressursiteadlikkus ja efektiivsus

Selles peatükis toon välja võrguvabade majapidamiste argipraktikaid, mida iseloomustab ressursiteadlikkus ning efektiivsus. Ressursiteadlikkuse all mõistan vee, elektri ning küttematerjali säästlikku kasutamist, aga ka sügavamad teadmised loodusressursside piiratudusest ning spirituaalse suhte loomist tarbitava ressursiga. Efektiivsuse all mõistan soovitud tulemuse saavutamist võimalikult vähese energia- ja ressursikuluga.

Kuna vee hankimiseks tuleb vaeva näha, siis kasutatakse seda teadlikult ja tõhusalt. Kaevuvett kasutatakse peamiselt joogiveeks ning söögitegemiseks. Muudeks otstarveteks, nagu riiete, ihu, käte või nõude pesemine, taimede kastmine, keraamika valmistamine jne, kasutatakse vastavalt võimalustele kas vihmavett, jõe-/tiigivett või sulatatud jääd/lund. Kui need võimalused puuduvad, siis kasutatakse samadeks otstarveteks ka kaevuvett. Vihmavett kogutakse katuseräästast, jääd ja lund näiteks tiigist või elamu õuelt kohtadest, kus see on puhas ning ligipääsetav.

Marioni majal Võrumaal on vihmaveesüsteemi üheks osaks ka roheline katus, mis kogub endasse sajusel perioodil vihmavett, mis nõrgub vähehaaval tunni kuival perioodil kasutamiseks. Selliste süsteemide olemasolu ning eri puhtuseastmega vee kasutamine eri otstarveteks markeerib suuremat teadlikkust veest kui ressursist. Marion kirjeldab erinevaid võimalusi tarbevee hankimiseks järgnevalt:

Tavaliselt on kas tiik jääs, siis on selle peal lund, või siis on nii soe, et tiik ei ole jääs. Kui tiik on jääs ja lund ei ole, siis on jama. Aga siis ma lihtsalt kasutan joogivett – see tähendab, et pean joogivett rohkem tooma. Või siis nüüd, kus mul on vihmaveekogumissüsteem, [...] siis ilmselt mul on piisavalt vihmavett [juhul kui tiigivett või lund ei saa kasutada]. (Marion, intervjuu, 2025)

Matteo ja Lena Raplamaal filtreerivad kaevuvett looduslikest materjalidest valmistatud veefiltriga, et seda liivast ja mikroosakestest puhastada. Nendest praktikatest tuleb esile uurimispartnerite teadlik suhe tarbitava ressursiga – erineva kvaliteediga vett kasutatakse erinevateks otstarveteks ning seda hangitakse eri moel, vastavalt ilmastikutingimustele. Vee olemasolu ei ole iseenesestmõistetav, kuna seda tuleb käsitsi kaevust tuua, filtreerida, vihmavee kogumiseks süsteeme rajada, jääd saagida, lund koguda ja seda sulatada. Kirjeldatud tegevused tekitavad uurimispartneritele energiakulu, mille minimeerimiseks ollakse vee tarbimisel tavamajapidamistega võrreldes säästlikumad.

Vett säästvaid praktikaid on eri tüüpi – veeta süsteemide eelistamine veega süsteemidele (kuivkäimla kasutamine), vee kasutamise vajaduse vähendamine ja vee kasutamisel kuluva veehulga vähendamine. Vee kasutamise vajadust vähendav praktika on näiteks nõude taaskasutamine mitmeks söögikorraks, mida osalusvaatluse käigus täheldasin. Marion (intervjuu, 2025) kirjeldas sellega seoses kogemust Austraalia võrguvabas kogukonnas elamisest, kus oli tavaks taldrik peale söömist võimalikult puhtaks lakkuda. Seda seika meenutab ta huumoriga, kuid sellistes argistes harjumustes on olemas praktiline kasu, et vähendada veekulu nõude pesemiseks. Veekulu vähendab näiteks nõude pesemine kausis ning suuremas koguses korraga, mida tehti kõigis majapidamistes, mille puhul oli mul nõudepesu võimalik vaadelda.

Võrguvabalt elades ollakse ka teadlik sellest, et puhas vesi on looduses piiratud ressurss ning igapäevaselt kaevust vett võttes korrigeeritakse oma veekasutust vastavalt veetasemele kaevus. Ott kirjeldas intervjuus kogemust põuasest suvest, mil saun veel valmis ei olnud ja pesemiseks pumbati kaevust vett vanni. Ühel hetkel avastas ta, et vesi on otsakorral ja ei tule kaevu nii kiiresti tagasi. Ta hakkas edaspidi vannivett kaevu asemel jõest pumpama ning tunnistas, et sellised kogemused panevad „ressursiga seotud perspektiivid paika“ – tekib mõistmine, et ka kaevust võib vesi otsa saada ning sedagi tuleb säästlikult kasutada. (Ott, intervjuu, 2025)

Elektri puhul tõmbab piiri ressursikasutusele olemasolevate päiksepaneelide elektritootmisvõimekus ning ilmastikutingimused. Suur paneelipark võimaldaks võrguvabas majas elada elektri mõistes külluslikult, kuid minu uurimispartnerite

paneelipargid olid pigem tagasihoidlikud, seega antud majapidamistes arvestati elektri kui piiratud ressursiga. Näiteks kontrolliti regulaarselt akude täituvust näidikult või telefoniäpist ning selle põhjal otsustati, kas tuleks ehk mõni lamp õhtul varem ära kustutada ja hoopis küünlad põlema panna või kas pesumasinat on võimalik tööle panna. Akude täituvusest andis aimu ka viimase umbes nädala aja päiksepaisteliste tundide hulk, seega pilvisemal ajal arvestati, et elektrit saab vähem kasutada. Kahes majapidamises oli tavaks elektrisüsteemi päevarežiimilt öörežiimile lülitamine – õhtul ühendati akud väiksema võimsusega inverteriga, mis omakorda ühendati väiksema võimsusega adapteriga, kust sai laadida 12V toidet võtvaid seadmeid, näiteks nutitelefoni. Selle eesmärk on eelkõige vähendada elektrikulu, mida nõuab inverteri enda tööhoidmine, ning kuna öösel on elektrit vaja vaid telefoni või arvuti laadimiseks, siis ei ole efektiivne hoida töös suurema võimsusega inverterit. Öö- ja päevarežiimi kasutamine on samuti näide ressursiteadlikkusest, mille puhul mõistetakse sügavamalt oma tarbimisvajadusi, saadaval olevate ressursside võimalusi ning omatakse oskusi neid omavahel vastavusse viia.

Ressursiteadlikkus tähendab võrguvabades majapidamistes ka püüdlust seadmete energiakulu optimeerida. Näiteks Rainal ja Otil, kel on ainsana uurimispartneritest kodus külmkapp, seisab see õuekapis, varjulises kohas, vähendades vajadust külmkappi elektriga jahutada. Ööseks lülitatakse külmkapp välja, kuna see suudab oma temperatuuri säilitada ning nii välditakse ebavajalikku elektrikulu. Ka pesumasinat kasutavad nad võimalikult väikse elektrikuluga. Kuna enim elektrit võtab masinasisene vee soojendamine, siis tehakse see osa tööst ära käsitsi – kuum vesi soojendatakse pliidil, valatakse töötava pesumasina sahtlisse ning masin peseb pesu puhtaks. Koos elektrilise vee soojendamisega võtaks pesumasin rohkem voolu, kui Raina ja Oti praegune päiksepaneelipark aastaringelt ära suudaks katta, kuid sellist meetodit kasutades tullakse edukalt toime.

Efektiivsus on oluline ka puuküttega pliidi või kamina kasutamisel kütmiseks või toidu valmistamiseks. Efektiivsuse suurendamiseks kasutatakse küttekollet võimalusel korraga mitmeks otstarbeks. Näiteks Matteo ja Lena teevad hommikul toa soojendamiseks kaminasse tule, samal ajal valmistatakse sellel ka hommikusöök ning kui tuli on kustunud, kasutatakse jääksoojust aeglaseks leiva küpsetamiseks, mis valmib alles päeva teises pooles. Marioni kodus on toidutegemiseks kasutusel pigem gaaspliit, kuid kaminal, millega tuba köetakse, seisab suur pott veega, et tarvilikul hetkel oleks soe vesi võtta. Ühe kütmisega täidetakse seega mitu eesmärki ning kulub vähem küttepuid kui mitu korda küttes.

Viimaks võib ressursiteadlikkus väljenduda ka vaimsel või spirituaalsel tasandil, mõeldes ressursist kui teataval määral hingestatud või agentsest olendist, kellega suheldakse.

Suhtlemise eesmärgiks on teatud ühenduse loomine. Näiteks Viljandimaal asuvas majapidamises on olemas päikeseenergiat töötav elektripump, boiler ja torustik, mida sisse lülitades saab piisava elektri olemasolul kaevust pumbata vee majja, kus on köögis kraan ja kraanikauss. Hoolimata sellest võimalusest eelistab Ott tuua vett käsitsi, majast umbes 40 meetri kaugusel asuvast kaevust. Oti jaoks on see osalt teatud mentaalne harjutus, sest ta otsustas tuua vett käsitsi seni, kuni see teda enam ei häiri ehk muutub iseenesestmõistetavaks. Lisaks loob kaevul käimine Oti sõnul ühenduse veega – tavaliselt ta teretab ja tänab kaevu ning vett. Oti kaaslane Raina arvab, et äkki on vesi ise ka õnnelikum, kui teda pannakse tähele ning ei sunnita mööda toru kuhugi minema. (Välitööpäevik 2025) Ühendus loodusega on Oti ja Raina jaoks „primaarne“ ning suhtlust loodusega, sh veega, tahetakse oma ellu erinevate rituaalide kaudu järjest rohkem tuua (Raina ja Ott, intervjuu, 2025).

4.3 Aeglus ja hooajalisus

Võrguvabade majapidamiste praktikaid iseloomustavad ka aeglus ning hooajalisus. Aegluse all mõistan aeglasemat elutempot, mis on kohati vaba valik ja kohati tingitud võrguvaba elu eripäradest. Hooajalisus tähistab argipraktikate sõltumist aastaringsest muutuvatest loodusoludest ning ka hooegade muutumisele tähenduste omistamist. Vannini ja Taggarti kontseptsiooni ‘aeglasemad majad’ (2015a) sisuks on samuti aeglasem elutempo, mis on tingitud sünkroonsusest meteoroloogiliste tingimustega.

Üldiselt töid uurimispartnerid aeglast elutempot välja olulise omadusena, mida nad võrguvaba elu juures väärtustavad, ning see oli kohati ka üks asjaoludest, mis ajendas uurimispartnereid võrguvabalt elama. (Marion, intervjuu, 2025; Matteo, intervjuu, 2025) Kohati on aeglane elutempo vaba valik, mida võimaldab muuhulgas vaba graafikuga töötamine, mis oli minu uurimispartnerite seas levinud. Osalusvaatluse käigus kogesin mitmel korral rahulikku hommikusööki, mis algas näiteks kell 11 päeval ja lõppes kell 13, seejärel toimetati keskpäevast õhtuni vajalikke tegevusi ning siis valmistati õhtusöök. Oma päevarutiini kohta arvab Ott, et see on „tavalise inimese jaoks [...] nagu mingi mega aeglane – enamus inimesi üritavad kiiresti-kiiresti ära saada, et saaks söödud, saaks lapsed koolist koju, saaks trennis käidud, saaks seda, saaks teist... meil on nagu veits ükskõik, me ei võta sellistest asjadest osa“ (Ott, intervjuu, 2025).

Tavaliselt ei olnud uurimispartneritel vaja minna kindlaks kellaajaks tööle või muid kohustusi täitma, mis võimaldas teha toimetusi omas tempos. Erandiks olid lapsevanemad,

kelle laps käis lasteaias või koolis – sel puhul pidid vanemad arvestama kellaaja piirangutega, kusjuures üks vanem nimetas kooli tõttu kella peale ärkamist ilmekalt „käppapidi orjasüsteemis“ olemiseks (Sirje, intervjuu, 2025). Selles väljendub selgelt negatiivne suhtumine mingisse välisesse „süsteemi“, mida tajutakse pealesurutuna, kahjulikuna või muul moel vastumeelsena ning millest soovitakse vähem sõltuda. Kuna kiiret elutempot nähakse süsteemis olemise osana, siis on aeglus ka omamoodi argine vastupanu selle suhtes.

Osalt on aeglasem elutempo tingitud võrguvabade majapidamiste eripäradest. Vee toomine kaevust, kütmine ja söögi valmistamine puupliidil võtab kauem aega, võrreldes majapidamistega, kus vett saab hetkega kraanist ning toitu valmistatakse elektri- või gaasipliidil ja on olemas keskküte. Samuti on võrguvabades majades elutempo hooajalisem – suvel on väljas rohkem teha ning ka päevavalgust on õues tegutsemiseks rohkem, samas sügisel ja talvel elu aeglustub, muutub tubasemaks ning hämarus soosib pigem puhkamist kui aktiivsust.

Talve iseloomustavad uurimispartnerid kui „väga loomingulist“ (Anna, intervjuu, 2025), „vaikset“ (Marion, intervjuu, 2025), „enda sisse vaatamise aega“ (Sirje, intervjuu, 2025). Siis tegeletakse näiteks käsitöö, keraamika, muusika, lugemise, kirjutamise, keele õppimise, kaugtöö või oma sugupuu uurimisega, õuetööks on peamiselt metsas küttepuid tegemine. Mõned uurimispartnerid lähevad enda sõnul sügistalvisel ajal suveperioodiga võrreldes varem magama ja on päeva jooksul lühemat aega aktiivsed: „[Talvel] ainus asi, mida pean päeva jooksul tegema, on teha kindlaks, et loomad on vett ja toitu. See on kõik.“ (Matteo, välitööpäevik 2026). Talve möödudes aga aktiivsus kasvab ning „kevadega nagu pöördub kõik jälle välja“ (Sirje, intervjuu, 2025). Selline teadlik hooajaliste rütmide järgimine on miski, mis ülalmainitud ‘aeglasemate majade’ mõistes ei kajastu, kuna eripäraks pole mitte ainult elutempo ehk tegevuste kiirus, vaid ka hooajale kindlate tegevuste ja teatud karakteri omistamine (nt talv kui endasse vaatamise aeg).

Hooajalised muutused mõjutavad ka võrguvabalt elavate inimeste toidulauda, toidu valmistamist ning erinevate elektriseadmete kasutamist. Suvel süüakse rohkem oma aiasaadusi ning talvel rohkem poekaupa. Näiteks Otil ja Rainal tuleb kevadest sügiseni suurem osa toidulauast oma aiast või metsast, talveks tehakse hoidiseid, kuid tarbitakse ka poekaupa. Samas on ka uurimispartnereid, kellel pole veel nii suurt tarbeaeda ning kes ostavad toiduaineid ka suvel enamasti poest. Talvel kasutatakse söögivalmistamiseks puupliite rohkem, see-eest suvel palava ilmaga eelistavad uurimispartnerid kasutada gaasipliiti või valmistada toitu õues väliköögis või lõkkel. Matteo ja Lena teevad sügisest

KOKKUVÕTE

Siinses töös olid vaatluse all võrguvabad majapidamised Eestis. Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada, mis ajendab inimesi võrguvabalt elama, millised omadused iseloomustavad võrguvabade majapidamiste argipraktikaid ning milline on elurütm ja suhtumine aega. Kuna Eestis asuvaid võrguvabu majapidamisi varem etnograafiliselt kirjeldatud ei ole, püüab see töö anda esmase ülevaate nende olemusest, põhjustest ning igapäevaelust. Töö põhineb minu kogutud empiirilisel materjalil ning meetoditeks olid osalusvaatlus ja poolstruktureeritud intervjuud. Kokku viibisin välitööl kaheksa päeva vältel kolmes eri maakonnas 2025. aasta sügistel ning intervjuerisin kümnet inimest. Järgnevalt võtan kokku töö peamised tulemused uurimisküsimuste kaupa.

Põhjuseid võrguvabalt elamiseks on mitmeid ning jaotasin need oma töös praktilisteks, afektiivseteks ja ideoloogilisteks teguriteks. Peamiseks praktiliseks teguriks on üldelektrivõrguga liitumise kõrge hind, eriti maapiirkondades. Soov kolida maale elama tuleneb aga afektiivsest tegurist, mida Phillip Vannini ja Jonathan Taggart nimetavad eemaldumise tungiks. See termin sobis ka minu andmetega ning uurimispartnerid kirjeldasid ühelt poolt negatiivseid tundeid, mis tekitasid soovi linnast ära kolida, kui ka positiivseid tundeid, mida loodusele lähemal elamine tekitab. Sidet maal asuva paigaga, kuhu otsustati kolida, kirjeldati kui „äratundmist“, „koju jõudmist“ või sellesse paika „armumist“. Kui eemaldumise tungile oli järgnenud praktiline tõsiasi, et soovitud paigas elektriühendus saada oleks liiga kallis, oleks võinud uurimispartnerid otsustada mõne teise paiga kasuks, kus elektriliitumine juba olemas oli, kuid minu hinnangul olid just ideoloogilised tegurid need, mis suunasid inimesi võrguvabalt elamist proovima. Ideoloogiliste teguritena pean silmas väärtuseid ja hoiakuid nagu looduslähedus, vabadus (sõltumatus), tervislikkus ning osalemine. Nende hoiakute eelnev olemasolu ning afektiivne kiindumus leitud paika aitas kaasa valmisolekule elada võrguvabalt, kui uurimispartnerid praktilise dilemma ees seisid.

Seejuures tuleb märkida, et 'vabaduse' märksõna alla olen liigitanud ka valikuvabaduse elada ja sooritada teatud tegevusi võrguvabalt või soovi ja vajaduse korral teha neid tegevusi võrku ühendunult. See tähendab, et minu uurimispartnerid ei näinud võrguvabalt elamist lõpliku ja absoluutsena, vaid tingliku olukorrana, millesse ei nähtud vajadust „klammerduda“.

Analüüsid võrguvabade majapidamiste argipraktikaid leidsin viis omadust, mis neid iseloomustavad: vähenõudlikkus, ressursiteadlikkus, efektiivsus, aeglus ja hooajalisus.

Neist viimased kaks vastavad kolmandale uurimisküsimusele võrguvabade majapidamiste elurütmi ja ajataju kohta. Osalusvaatlustest ja intervjuudest selgus, et võrguvabad majapidamised on võrku ühendunust aeglasemad – see tähendab, et nende elanikud väärtustavad ning praktiseerivad aeglaselt elamist (ing k *slow living*). See väljendub näiteks vaba graafikuga töötamises ja teadlikus päevarütmi aeglustamises, aga ka igapäeva tegevuste aeganõudvas olemuses, näiteks vee toomine, toa kütmine ja söögi valmistamine võtavad võrguvabades majades kauem aega. Suhe ajaga on ka hooajaline, päikesevalguse muutused mõjutavad otseselt elektrikättesaadavust eri aastaegadel, aga ka uurimispartnerite endi hinnangul nende aktiivsust ja meeleolu. Talve suhtutakse teadlikult kui vaiksesse, tubasesse ja loomingulisse endasse vaatamise aega, samas suvi on kiirem, aktiivsem ja tegutsetakse rohkem õues. Hooajalised temperatuurimuutused mõjutavad ka tarbitavat toitu, toidu säilitamise ning vee hankimise praktikaid.

Võrguvabasid majapidamisi iseloomustab vähenõudlikkus – ei nõuta suuri mugavusi, vaid ollakse rahul võimalustega, mida võrguvaba elu pakub. Peamised erinevused, mida võrku ühendunud majapidamistega võrreldes märkasin, olid näiteks erinevate elektroonikaseadmete vähesus, käsitsi vee toomine ja (mõnedel juhtudel) pesu pesemine, piiratud toidusäilitamise tingimused, suurem füüsiline koormus (näiteks küttepuude tegemine), jooksva vee puudumine vannitoa ja väljakäigu tarbeks ning elamispinna suurus. Ressursiteadlikkus tähendab vee, elektri ja ka küttematerjali säästlikku kasutamist, aga ka teadlikkust loodusressursside piiratusest ning spirituaalset suhet tarbitava ressursiga. Efektiivsus tähistab võimalikult vähese energia- ja ressursikuluga soovitud tulemuste saavutamist, mis väljendub näiteks elektriseadmete nagu külmkapi ja pesumasina kulude optimeerimises või puupliidi kasutamises mitmeks eesmärgiks korraga, et minimeerida küttepuude kulu. Ressursiteadlikkus ja efektiivsus tähendavad, et võrguvabade majapidamiste elanikel on sügavam arusaam enda tarbimisvajadustest, saadaval olevatest ressurssidest, erinevatest elektri- ja veesüsteemidest ning neil on oskused viia enda tarbimisvajadused ning ressursside võimalused jätkusuutlikul moel vastavusse.

Globaalse kliimakriisi valguses on üldsusel suurenev huvi taastuvenergia võimaluste vastu ning ühiskondlikud arutelud süsinikumahuka majandusega riikides on aktivistide ja kodanikeühenduste tõukel liikumas küsimuse poole, kuidas elada planetaarseid piire ületamata. Väikesemahulised individuaalsed päikesepaneelipargid on üks võimalikest lahendustest, mille puhul ilma konkreetset arvutuskäiku pakkumata võib kirjeldatud materjali puhul väita, et koormus keskkonnale elektri- ja veekasutuse osas on keskmise võrgu ühendunud majapidamisega väiksem. Võrguvabade majapidamiste praktikate

kirjeldamine võimaldab saada lugejal ettekujutust, milline võiks näha välja argielu väikesemahulise päikeseenergia toel. Näen selles aspektis oma töö praktilist väärtust – need tulemused annavad aimu, millised kohandused igapäevastes harjumustes võivad olla vajalikud, et arvestada hooaja- ning ilmatundlike päikesepaneelide ja lokaalselt vee hankimise eripäradega. Akadeemilises mõistes on tegu esimese põhjalikuma eestikeelse käsitlusega võrguvabadest majapidamistes ning sellega olen püüdnud anda ka oma panuse vajalike terminite tõlkimisse, et arutelu saaks jätkuda.

Edasise uurimise võimalustena näen võrguvabade majapidamiste käsitlemist laiemalt, hõlmates võimalikult palju Eestis asuvaid majapidamisi, mis seekord aja ja mahu piiratuse ning logistiliste väljakutsete tõttu valimisse ei jõudnud. Pikema kestusega osalusvaatlus, sh erinevatel aastaaegadel, võimaldaks saada võrguvabadest majapidamistest terviklikuma pildi. Lisaks võiks teemat laiendades kaasata ka neid majapidamisi, kus võrguvabalt elamine on olnud otseselt seotud majandusliku ebavõrdsusega ning ei ole olnud vaba valik. Lähemat uurimist vääriskid veel mitmed võrguvaba elu aspektid, näiteks spirituaalsed ja uusvaimsed praktikad ning võrguvabaduse kujutamine internetis ja sotsiaalmeedias. Töös mainitud sarnastest liikumistest võiks laiendada uurimishuvi ka Eesti prepperite kogukonnale, kellest samuti hetkel etnograafilised uurimused puuduvad.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Allikad

Matteo ja Lena 2025. Intervjuu autorile, 11. oktoober. Autori valduses.

Marion 2025. Intervjuu autorile, 25. oktoober. Autori valduses.

Raina ja Ott 2025. Intervjuu autorile, 17. november. Autori valduses.

Sirje 2025. Intervjuu autorile, 3. detsember. Autori valduses.

Meelis 2025. Intervjuu autorile, 3. detsember. Autori valduses.

Toomas ja Juuli 2025. Intervjuu autorile, 3. detsember. Autori valduses.

Sander 2025. Intervjuu autorile, 3. detsember. Autori valduses.

Välitöömaterjalid 11.10.2025 – 27.01.2026. Välitööpäevik, märkmed, fotod, videod. Autori valduses.

Kirjandus

Allaste, Airi-Alina 2011. *Ökokogukonnad retoorikas ja praktikas. Elustiilide uurimused*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Annist, Aet; Kaaristo, Maarja; Cubero, Carlo; Jõesalu, Kirsti; Kõresaar, Ene; Järv, Ehti 2017. *Antropoloogia metodoloogia. Sotsiaal- ja kultuuriantropoloogia: õpik kõrgkoolidele*. Koost ja toim Aet Annist ja Maarja Kaaristo. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 60 – 96.

Bounds, Anna 2021. *The Rise of Prepping in New York City: Community Resilience and COVID-19*. CUNY Academic Works: Publications and Research. City University of New York Queens College.

Bowles, Benjamin; Oliver Leonard 2015. *Water Ways: Becoming An Itinerant Boat-Dweller on The Canals and Rivers of South East England*. Bruneli ülikooli doktoritöö.

- Drake, John 2009. *Downshifting: How to Work Less and Enjoy Life More*. San Francisco CA: Berret-Koheler.
- Eesti Energia 2023. *Investor prospectus*. Eesti Energia. <https://public-docs.enefit.ee/ettevottest/investorile/prospectus.pdf> (vaadatud 25.05.2026).
- Eesti Ökokogukondade Ühendus i.a. Eesti Ökokogukondade Ühenduse koduleht. <https://kogukonnad.ee/> (vaadatud 7.05.2026).
- Elgin, Duane 1981. *Voluntary simplicity*. New York: William Morrow and Company.
- Holliday, Adrian 2016. *Doing and Writing Qualitative Research*. London, California, New Delhi, Singapore: Sage Publications.
- Kabel, Allison; Chmidling, Catherine 2014. Disaster Prepper: Health, Identity, and American Survivalist Culture. *Human Organization*, 72(3), 258 – 266.
- Kalmus, Veronika; Masso, Anu; Linno, Merle 2015. *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas, Tartu Ülikool. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys> (vaadatud 11.05.2026).
- Kliimaministeerium 2011. Suured projektid tagavad puhta joogivee ka väiksemate kohtade elanikele. Uudis. https://kliimaministeerium.ee/uudised/suured-projektid-tagavad-puhta-joogivee-ka-vaiksemate-kohtade-elanikele?utm_source=chatgpt.com (vaadatud 25.05.2026).
- Konkurentsiamet 2023. Electricity. <https://www.konkurentsiamet.ee/en/electricity-gas-district-heating-and-water/electricity/overview> (vaadatud 25.05.2026).
- Kultuurikatel i.a. Ajalugu: Elekter. <https://kultuurikatel.ee/kultuurikatlast/ajalugu/elekter/> (vaadatud 25.05.2026).
- Larsson, Emilie; Ingridsdotter, Jenny 2023. The Enchanted North: Nature, Place and Gender in 'Off the Grid' Social Media Representations. *Anthropological Journal of European Cultures*, 32(2), 45 – 67.
- Lilium, Inga-Bel 2021. Anastasia Liikumine ja tema õpetuse järgijad Eesti kogukonna näitel. Tartu Ülikooli usuteaduskonna magistritöö.

- Luht, Kätlin 2020. "Päeva lõpuks oleme kõik samas paadis." Vaatlev dokumentaalfilm paadikommunist Thamesi ülemjooksul. Tartu Ülikooli etnoloogia osakonna magistriprojekt.
- Kübar, Eva (režissöör) 2024. *Hilda Ha. Võrgust väljas*. McQueen OÜ.
- Oxford University Press i.a. Off-grid, adj. & adv. In Oxford English dictionary. https://www.oed.com/dictionary/off-grid_adj?tl=true (vaadatud 25.05.2026).
- Pilt, Maili 2017. *Refleksiivsus*. Folkloristlikud välitööd. Toim Helen Kästik ja Merili Metsvahi. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Pink, Sarah 2008. Sense and sustainability: The case of the Slow City movement. *Local Environment*, Vol. 12, No. 2, 95 – 106.
- Reinaus, Reeli 2025. *Hiietantsijad*. Tartu: Ronk Ronk.
- Noorte Vabamu 2024. *Taritu (taristuvaba)*. Kasutaja dmitriy.slavinschiy postitus Noorte Vabamu veebilehel, 16. Aprill 2024. <https://nova.vabamu.ee/glossary/taritu-taristuvaba/> (vaadatud 25.05.2026).
- Schneider, Stephen 2008. Good, Clean, Fair: The Rhetoric of the Slow Food Movement. *College English*, Vol. 70, No. 4, 384 – 492.
- Seljamaa, Elo-Hanna 2017. *Osalusvaatlus*. Folkloristlikud välitööd. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Statistikaamet 2013. Eesti Statistika Kvartalikirjeldus 1/2013. *Energiatarbimine kodumajapidamistes*. Toim R. Kemer, S. Krusell, M. Servinski, M. Soiela, A. Heinlo. Statistikaamet: Tallinn.
- Statistikaamet 2021a. Rahvaloenduse tulemused. Elamistingimused. <https://www.rahvaloendus.ee/et/tulemused/elamistingimused> (vaadatud 25.05.2026).
- Statistikaamet 2021b. Rahvaloenduse tulemused. Eluruumid ja eluruumidega hooned. <https://rahvaloendus.ee/et/tulemused/eluruumid-ja-eluruumidega-hooned> (vaadatud 25.05.2026).

- Statistikaamet 2021c. Rahvaloenduse tulemused. Leibkonnad ja perekonnad. <https://rahvaloendus.ee/et/tulemused/leibkonnad-ja-perekonnad> (vaadatud 25.05.2026).
- Siil, Kriš; Levertand, Poul Jakob 2026. Kotitais kurke ja vihane Facebooki postitus. *Sirp*, 16.01. <https://www.sirp.ee/kotitais-kurke-ja-vihane-facebooki-postitus/> (vaadatud 25.05.2026).
- Tasaareng (i.a). Mis on tasaareng. <https://tasaareng.info/mis-on-tasaareng/> (vaadatud 03.05.2026).
- Tasaareng 2024. *Lihttehnoloogia teemapark TERRA*. 23. august. <https://tasaareng.info/2024/08/23/lihttehnoloogia-teemapark-terra/> (vaadatud 25.05.2026).
- Vannini, Phillip; Taggart, Jonathan 2013. Voluntary Simplicity, Involuntary Complexities, and the Pull of Remove: The Radical Ruralities of off-Grid Lifestyles. *Environment and Planning A, volume 45*, 295 – 311.
- Vannini, Phillip; Taggart, Jonathan 2014. Do-it-yourself or do-it-with? The regenerative life skills of off-grid home builders. *Cultural Geographies*, 21(2), 267 – 285.
- Vannini, Phillip; Taggart, Jonathan 2015a. Solar energy, bad weather days, and the temporalities of slower homes. *Cultural Geographies*, 22(4), 637 – 657.
- Vannini, Phillip; Taggart, Jonathan 2015b. *Off the grid: Re-assembling Domestic Life*. New York and London: Routledge.
- Vihma, Peeter 2015. Juhtmevaba elu. Eesti lood. ERR arhiiv, <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/eesti-lood-juhtmevaba-elu> (vaadatud 8.05.2026).
- World Bank 2023. *Access to electricity (% of population) - Estonia*. Electrification Dataset. <https://data.worldbank.org/indicator/EG.ELC.ACCS.ZS?locations=EE> (vaadatud 25.05.2026).
- Õunmaa, Oliver 2025. Itaallase meelitasid Eestisse ilusad tüdrukud. Nüüd elab ta unistuste elu laguneva talu hoovil jurtas. *Maaleht*, 4.09. <https://maaleht.delfi.ee/artikkel/120396410/itaallase-meelitasid-eestisse-ilusad->

[tudrukud-nuud-elab-ta-unistuste-elu-laguneva-talu-hoovil-jurtas](#)
25.05.2026).

(vaadatud

Özden, Muhammet 2024. Content and thematic analysis techniques in qualitative research: Purpose, process and features. *Qualitative Inquiry in Education: Theory & Practice*, 2(1), 64 – 81.

Summary

Off-grid households in Estonia: motivations and everyday practices

The purpose of this thesis was to examine the motivations and everyday practises of off-grid households in Estonia. I have focused on households that cover their own electricity and water requirements from local sources all year round, without being connected to larger energy or water networks. I raised three research questions: 1) What are the motivations for living off-grid in Estonia?, 2) What are the characteristics of everyday practices in off-grid households? and 3) How do off-gridders view time and their pace of life? For answering these questions, I carried out fieldwork in fall and winter of 2025, interviewing participants from seven off-grid households. In four of the households, I did participant observation for around 24 hours to obtain deeper understanding of the everyday practices.

The empirical data I collected shows that there were several factors contributing to the compromised decision to live off-grid. I divided the factors into three categories: practical, affective and ideological. The practical factors consisted of a lack of existing connection to the electrical grid on the land, combined with high fees to establish the connection, and a certain sense of contentment with the off-grid living situation, viewing mains electricity and tap water access as „unnecessary“ or of low importance for a satisfying daily life. The affective factor I found was a certain personal desire or need to move to the countryside or to a specific location in nature, coined by Vannini and Taggart (2013) as *the pull of remove*. The ideological viewpoints my research participants shared were valuing personal health, closeness to nature, freedom (of choice, as well as self-sufficiency) and *participation* (Vannini and Taggart 2015b).

The characteristics I found to describe everyday practises in off-grid households were frugality, conscious use of resources, efficiency, slowness and seasonality. The last two refer to off-gridders' relationship to time, which I found to be more in accordance with seasonal changes of weather compared to on-grid households. In addition to that, slowness was a conscious lifestyle choice. Frugality meant a certain minimalism in terms of the use of electrical devices and the making do without running water. Since the participants of the study had rather small-scale solar panels for producing electricity, conscious use of resources meant the constant evaluation of how much energy can be spent, and the effort to use devices more efficiently. This was also true for water use, since the drinking water was mostly carried by hand from a well.

In a time of global environmental and climate crisis, the interest in renewables and environmentally conscious living is on the rise. Studying the motives and everyday practices of off-grid households shows ways in which people are aware of electricity and water as a limited resource and adjust accordingly. This thesis also contributes to making sense of the various related factors why people are living off-grid in the specific context of Estonia, and as the first ethnographic study on off-grid living in Estonian, the thesis aims to offer the necessary analytic terms that would also support further research on the topic.

Lisad

Lisa 1. Uurimispartnerite kirjeldustabel

Nimi	Elukoht	Dokumenteerimise viis	Elektriallikad (võimsus)	Veeallikad	Eluhoone tüüp ja ehitusjärg
Matteo ja Lena	Raplamaa	Helisalvestatud intervjuu 3h, välitöömärkmed, fotod, videod	Päikesepaneelid (ca 30W), võrguelekter raamatukogust või naabritelt	isiklik kaev, sademevesi	jurta, valmis
Marion	Võrumaa	Helisalvestatud intervjuu 2,5h, välitöömärkmed, fotod, videod	Päikesepaneelid (510 W)	avalik kaev, tiik, sademevesi	puitmaja, valmis
Raina ja Ott	Viljandimaa	Helisalvestatud intervjuu 3h, välitöömärkmed, fotod, videod	Päikesepaneelid (4000 W)	isiklik kaev, jõgi, sademevesi	puitmaja, valmis
Sirje	Võrumaa	Helisalvestatud salvestatud intervjuu 3h, välitöömärkmed, fotod, video	Päikesepaneelid (930 W)	isiklik kaev, tiik, sademevesi	põhumaja, valmis
Meelis	Võrumaa	Käsitsi märkmed lühiintervjuust, fotod ainult õuest	Diisलगeneraator, võrguelekter külakeskusest	isiklik kaev, tiik, sademevesi	ehitustüüp teadmata, valmis
Toomas ja Juuli	Võrumaa	Helisalvestatud osa intervjuust (20min) +märkmed ülejäänud intervjuu kohta, fotod	Päikesepaneelid (ca 300 W), võrguelekter külakeskusest	Kraanivesi külakeskusest, sademevesi	põhkmaja, ehitusjärgus
Sander	Võrumaa	Helisalvestatud	Päikesepaneelid	Allikas,	põhumaja,

		intervjuu 1h, fotosid ei ole	(800W)	avalik kaev, tiik, sademevesi	valmis
--	--	------------------------------	--------	-------------------------------	--------

Lisa 2. Küsitluskava eesti keeles

Taristuvaba eluviis Eestis küsitluskava (EST)

Offgrid eluviis

1. Rääkige selle elamu saamise ja loomise lugu. Millal siia tulite, kellega, miks? Kuidas elasite enne?
2. Mis ajendas teid taristuvabalt elama? Millised tegurid tõmbasid ja millised tõukasid selle otsuse poole?
3. Mida tähendab teie jaoks sõna *offgrid* või taristuvaba? Kuidas seda iseloomustaksite/defineerikssite?
4. Kuidas puutusite esimest korda kokku ideega *offgrid* elust? Keda või mida tooksite eeskujuks selle mõtteviisini jõudmisel?

Ehitus

5. Kirjeldage elamu **ehitusprotsessi**.
Kas elamu oli juba olemas või ehitasite ise? Kust võtsite eeskuju ehitusprojektiks? Kuidas hankisite ehitusmaterjale? Kui kaua ehitus aega võttis? Mis ajast alates elate siin püsivalt?
6. Millised põhimõtted olid teile olulised elamu ehitamisel? Kuidas olete seda kohandanud aja jooksul, et see võimaldaks isevõrkselt toimetada?

Vesi

7. Kirjeldage elamu **veesüsteeme**.
Milline oli alguses, milline on praegu? (nt kaev, vee filtreerimine) Kust saate tarbevett, kust joogivett, kastmisvett? Kas kogute vihmavett? Kas paigaldasite süsteemid ise?
8. Iseloomustage oma veetarbimist.

Kas tarbite vett teistmoodi kui oleks teinud tavalises elamus? Kokkuhoidlikumalt, teadlikumalt? Millele seda kulub? Millised on pesemisvõimalused suvel, talvel?

9. Millised on väljakutsed vee hankimisel ja kasutamisel?

Milline on olukord talvel? Millised on igapäevased väljakutsed?

Elekter

10. Kirjeldage elamu **elektrisüsteemi** kujunemist ja praegust olukorda.

Milline oli see alguses, milline on see praegu? Kuidas ja mis mahus toimub elektri tootmine? (päikesepaneelid, tuulikud, ...) Kuidas ja mis mahus elektrit salvestate? (akud)

11. Iseloomustage oma elektritarbimist.

Milleks elektrit kasutate? Millele kulub kõige rohkem? Kas tarbite vähem, teadlikumalt kui enne taristuvabalt elamist?

12. Millised on elektritootmise ja kasutamisega seotud väljakutsed?

Millised on igapäevased väljakutsed? Milliseid varulahendusi olete valmis/pidanud kasutama, kui mingil põhjusel elektritootmist ei toimu (küünlad, patareid, diisliga elektrigeneraator vms)?

13. Millist kasu näete endale (ühiskonnale, keskkonnale) ise elamu ehitamisest, elektri tootmisest, vee alternatiivsest kasutamisest?

Toit

14. Kuidas hangite igapäevaselt toitu?

Supermarketid, aiapidamine, OTT (otse tootjalt tarbijale), mahetoodang, prügisukeldumine, loomapidamine, korilus, kalastamine, küttimine, vahetuskaup vms.

15. Kuidas valmistate ja säilitate toitu?

Kasutate puupliiti, gaasipõletit, gaasiballooniga pliiti, elektripliiti vm? Kus hoiate toitu selle säilitamiseks (külmkapp, kelder, talvel õues)? Kuidas talveks toitu preserveerite (soolamine, marineerimine, kuivatamine jne)? Kas kogute taktikalist toiduvaru mustadeks päevadeks (kauasäilivad konservid jm)?

16. Kui kasvatate/toodate ise toitu, kui suur osakaal igapäevaselt tarbitavast toidust on oma kasvatatud toidul?

Kui palju suvel ja kui palju talvel? Millist väärtust tunnete end sellest saavat?

17. Milline tähtsus on teie jaoks toidusõltumatusel? *Miks on see teile oluline (juhul kui see on eraldi eesmärk)? Kas toidu osas on mingeid muid väärtusi, mis on teile olulised (nt et oleks mahetoodang vms)?*

Päevarütm, igapäevaelu

18. Kuidas tavaliselt päeva alustate? Mis kell ärkate?
19. Milliseid tegevusi päeva jooksul tavaliselt teete?
20. Kuidas tavaliselt päeva lõpetate? Kuidas sisustate õhtust (hämarat) aega?
21. Kuidas **ilm** (päikseline/tuuline/pilvine) ja elektri kättesaadavus teie päevarütmile mõjutab?
22. Milline on igapäevaelu ja päevarütm eri **aastaaegadel**?
23. Milline on teie läbikäimine naabrite või kohalike elanikega? Kas tunnete end sotsiaalselt isoleeritult või just paremas ühenduses teiste inimestega?

Internet

24. Iseloomustage oma sidevahendite kasutamist. *Kas teil on elukohas olemas internetiühendus (wifi/mobiilne andmeside), mobiiliühendus? Kui tihti internetti kasutate ja milleks?*
25. Kuidas seostub/ei seostub interneti ja sidevahendite kasutamine taristuvabadusega? *Kas püüate interneti/sotsiaalmeedia/telefoni muude funktsioonide kasutamist kuidagi piirata või kasutate vabalt? Kas see on teie jaoks osa taristuvabast elust?*

Tulevik

26. Millised on teie tulevikuplaanid elamuga?
Mida plaanite veel teha (hooned, toidukasvatamine, elektritootmine/salvestamine, vesi jm)?
27. Milline on see ideaal või eesmärk, kuhu tahate taristuvaba eluviisiga jõuda? *Kas täielik energia/vee/toidusõltumatus on eraldi eesmärk teie elus? Kui pikas perspektiivis näete end taristuvabalt elamas?*

Võimalik, et lisadesse tuleb ka fotosid või katkeid välitööpäevikust, aga see selgub töö käigus ja sõltub lõplikust töö mahust.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kriš Siil,

- 1) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Võrguvabad majapidamised Eestis: ajendid ja argipraktikad“, mille juhendajad on Aet Annist ja Kirsti Jõesalu, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
- 2) annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
- 3) olen teadlik, et punktides 1 ja 3 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
- 4) kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kriš Siil

28.05.2026